

Univerzita Palackého v Olomouci Cyrilometodějská teologická fakulta

Katedra křesťanské sociální práce

Charitativní a sociální práce

Michaela Rábová

*Možnosti pomoci ze strany Úřadu práce ČR dlouhodobě
nezaměstnaným rodičům s nezletilými dětmi*

Diplomová práce

vedoucí práce: PhDr. Ivana Knausová, Ph.D.

2018

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedla v seznamu literatury.

V Olomouci dne 16.4. 2018

.....

Michaela Rábová

Na tomto místě bych chtěla poděkovat především své vedoucí práce za cenné rady, podněty, inspiraci a povzbuzení. Dále bych také chtěla poděkovat všem respondentům, kteří mi ochotně poskytli informace a v neposlední řadě příteli, který mi byl velikou psychickou oporou.

Obsah

1. Úvod	7
TEORETICKÁ ČÁST	10
Vymezení základních pojmů	11
2. Nezaměstnanost.....	13
2.1. Charakteristika nezaměstnaného jedince	15
3. Negativní dopady nezaměstnanosti.....	17
3.1. Rodina s nezaměstnaným jedincem	17
3.2. Nezaměstnanost a sociálně patologické jevy.....	22
3.3. Nezaměstnanost z pohledu veřejnosti	23
3.4. Nezaměstnanost a sociální izolace.....	24
4. Sociální práce s nezaměstnanými osobami	25
5. Politika zaměstnanosti	27
6. Úřad práce České republiky	29
6.1. Evidence uchazečů o zaměstnání	31
6.1.1. Služby pro nezaměstnané osoby	34
7. Finanční nástroje pro pomoc rodinám s nezaopatřenými dětmi	36
7.1 Oddělení nepojistných sociálních dávek	36
7.1.2 Dávky Státní sociální podpory	37
7.1.3 Dávky Hmotné nouze	43
EMPIRICKÁ ČÁST	49
8. Organizace a realizace výzkumného šetření	50
8.1 Technika sběru dat	50
8.4 Vyhodnocení informací získaných výzkumným šetřením.....	55
8.4.1 Vyhodnocení odpovědí oblasti I. Demografické údaje.....	56
8.4.2 Vyhodnocení odpovědí oblasti II. Sociální fungování	59

8.4.3 Vyhodnocení odpovědí oblasti III. Oblast pomoci	64
8.4.4 Případové studie	70
8.5 Shrnutí informací získaných výzkumným šetření a případovými studii	78
9. Závěr	80
10. Seznam zdrojů	82
Anotace	86
Klíčová slova	86

Úvod

Fenomén, jako je nezaměstnanost, je v dnešní době skloňován v různých podobách. Vědními obory je daná problematika zkoumána z hlediska ekonomických teorií, sociologie, psychologie atd.

Právo na práci je v našem právním systému ukotveno v Listině základních práv a svobod v podobě, kdy prací máme právo získávat prostředky, které potřebujeme pro svůj život. Práce, za kterou je člověk odměňován, tedy zaměstnání, však poskytuje nejen materiální zabezpečení, ale určitou pozici, sociální status ve společnosti. Člověk prostřednictvím práce dosahuje určitého uspokojení sama sebe, tedy je spojována se sebeúctou. A taktéž člověk nachází v pracovním prostředí například přátele. Ztráta zaměstnání mnohdy pro člověka znamená velmi negativní důsledky. Člověk se stává nezaměstnaným a je obecně prokázáno, že se jedná o zátěžovou situaci na psychiku, která ovlivňuje rodinné vztahy i ekonomickou situaci. Právě osobám s těmito problémy se věnuje Úřad práce České republiky (dále „Úřad práce ČR“).

Společnost má velký zájem na tom, aby byli lidé zaměstnání a aby dosahovala co nejvyšší zaměstnanosti, protože v opačném případě je nucena vynaložit nemalé množství finančních prostředků ve formě sociálních dávek. To s sebou nese rozpory ve společnosti mezi těmi, kteří jsou financováni prostřednictvím sociálních dávek, a těmi, kdo systém dávek formou daňových odvodů dotují.

Cíl diplomové práce

Cílem mé diplomové práce je popsat aktivity Úřad práce ČR směrem k dlouhodobě nezaměstnaným rodičům s nezletilými dětmi a výzkumným šetřením zjistit sociální fungování dlouhodobě nezaměstnaných rodin s nezletilými dětmi s ohledem na pomoc ze strany ÚP.

Předložená diplomová práce má empirický charakter a vzhledem ke stanovenému cíli byl zvolen kvalitativní přístup. Práce je rozdělena na část teoretickou a empirickou. Negativní aspekty nezaměstnanosti již byly předmětem nesčetných výzkumů. Spíše se zabývám, z mého pohledu, nejohroženější skupinou nezaměstnaných, a to rodinou. Tedy hlavně tím, jak dlouhodobá nepřítomnost pracovního uplatnění ovlivňuje sociální fungování rodiny, jakými nástroji může instituce Úřadu práce ČR těmto potřebným pomoci a jak na tuto

pomoc její uživatelé reagují. Dle statistik Úřadu práce ČR bylo v Olomouci v září tohoto roku v evidenci uchazečů o zaměstnání 789 osob, kteří pečují o děti do věku 15 let. (ÚP ČR, 2017) Proto je cílem této diplomové práce popsat aktivity Úřadu práce ČR směrem k dlouhodobě nezaměstnaným rodičům s nezletilými dětmi a výzkumným šetřením zjistit sociální fungování dlouhodobě nezaměstnaných rodin s nezletilými dětmi s ohledem na pomoc ze strany Úřadu práce ČR. Odpovědi poskytuje analýza odborné literatury, výzkumné šetření realizované mezi klienty Úřadu práce ČR, KoP Olomouc a případová studie ze spisové dokumentace.

Struktura diplomové práce

V první kapitole se zaměřuji na problematiku nezaměstnanosti, jež je velmi složitým problémem dnešní společnosti. Pro pochopení problematiky nejdříve vymezuji, kdo je nezaměstnaná osoba a popisuji její rozdělení. Dále také předkládám mechanismus, kterým osobu Úřad práce měří. Opomenut nezůstal ani stále častěji diskutovaný termín nezaměstnatelnosti.

Ve druhé kapitole popisuji dopady nezaměstnanosti. Dlouhodobá nezaměstnanost s sebou nese celou řadu negativních faktorů, které se projevují nejen na konkrétní osobě, ale hlavně na sociálních systémech, v nichž je osoba začleněna.

Sociální práce s nezaměstnanými je hlavní náplní pracovníků Úřadu práce ČR, tomu se věnuje třetí kapitola. Rozsahem činností je sociální práce s nezaměstnanými náročnou disciplínou, jež zahrnuje mnoho činností.

Téma státní politiky zaměstnanosti je možné najít v kapitole čtvrté. Kapitola seznamuje s vymezením politiky nezaměstnanosti, její funkcí a ústředním vykonavatelem, kterým je Úřad práce ČR.

Poslední kapitolou teoretické části této práce je kapitola pátá, v níž popisuji instituci Úřadu práce ČR. Následuje popsání nejčastějšího postupu nezaměstnaného od zaevidování v evidenci uchazečů o zaměstnání až po dávky hmotné nouze jako poslední záchranné sítě. Proto jsou činnosti a způsob jednání popsány detailněji.

Empirická část práce se věnuje způsobu zpracování výzkumu, volby výzkumné techniky i výběru respondentů. Následuje vyhodnocení a analýza rozhovorů s klienty vybraného Úřadu práce ČR a tvorbou případové studie. Tato část je zakončena shrnutím výsledků výzkumu.

Motivy pro volbu tématu

Téma dlouhodobé nezaměstnanosti a závislosti rodin na sociálních dávkách poskytovaných Úřadem práce ČR je samo o sobě závažným tématem

společnosti. Zpracovávané téma je mi blízké, protože s danou cílovou skupinou pracuji. I když v dané instituci pracuji a střetávám se s klienty téměř každý den, nepovažuji se za odborníka. Důležité je se na danou věc podívat také z druhé strany. Proto píši tuto diplomovou práci, abych více nahlédla do sociálního fungování dlouhodobě nezaměstnaných rodin s nezletilými dětmi a alespoň částečně porozuměla jejich pohledu na věc.

TEORETICKÁ ČÁST

Vymezení základních pojmů

V rámci této diplomové práce pracuji s celou řadou specifických pojmů, jež se dotýkají probíraného tématu. Považuji tedy za nezbytné zde tyto termíny definovat, a tím předejít jejich možné záměně.

Rodina

V užším, tradičnějším pojetí skupina lidí spojená pouty pokrevního příbuzenství nebo právních svazků. V širším pojetí, jež se rozšiřovalo v USA a v některých státech EU, se za rodinu považuje i skupina lidí, která se jako rodina deklaruje na základě vzájemné náklonnosti. V některé fázi svého vývoje obvykle rodina sdílí společnou domácnost. (Matoušek, 2016, s. 177)

Sociální práce

Sociální práce je v podstatě určitým druhem umění, neboť pro její výkon je třeba ovládat velké množství dovedností. Jedná se především o porozumění potřebám druhých a schopnost pomáhat tak, aby klienti neztratili danou pomocí schopnost být nezávislí sami na sobě. (Matoušek, 2012, s. 236)

Na druhou stranu je sociální práce také vědou, neboť disponuje teoriemi a dále vytváří nové teorie vysvětlující vznik a řešení problémů v oblasti sociální práce. Obě tyto charakteristiky sociální práce jsou nedílnou součástí pro vykonávání profese sociálního pracovníka. Bez vzdělání a kultivace svého talentu sociální pracovník nevystačí. (Navrátil, 2001, s. 117)

Sociální politika

Sociální politika v užším slova smyslu je cílevědomou činností státu, organizací a institucí, která se zaměřuje na omezování příčin sociální nerovnováhy a zajišťování předpokladů pro harmonický vývoj jedinců, skupin a společenských celků. Je ovlivněna politickým systémem, technicko-ekonomickou úrovní společnosti, ale také filosofií, kulturou, tradicemi a dalšími charakteristikami dané společnosti. Cílem takové politiky je reagovat na sociální rizika, resp. jejich možné negativní důsledky (např. stáří, nemoc, invalidita) a eliminovat sociální tvrdosti, které doprovázejí fungování tržního mechanismu (např. nezaměstnanost, chudoba). Sociální politika tak bývá chápána jako společenská činnost směřující ke zlepšení nebo udržení základní životní úrovně lidí. (Knausová, 2005, s. 17)

Úřad práce

Úřady práce ČR jsou základními jednotkami institucionálního systému služeb zaměstnanosti; jejich prostřednictvím jsou uplatňovány nástroje politiky zaměstnanosti. (Knausová, 2005, s. 54)

Stav, ve kterém člověk schopný práce a ochotný pracovat nemá placené zaměstnání. (Matoušek, 2013, s. 125)

1. Nezaměstnanost

K fenoménu nezaměstnanosti je možné přistoupit z různých hledisek. Lze ji považovat za výraz toho, jak je organizováno a řízeno zaměstnávání lidí v zemi, lze ji považovat za odraz nepersonálních tržních sil, kterými je ovládán lidský faktor, lze ji ale také považovat za důsledek určitých schopností, dispozic a postojů jedinců. Nic z toho samo o sobě neumožňuje pochopit problém nezaměstnanosti a najít jeho přijatelné řešení, neboť nezaměstnanost je zřejmě důsledkem všeho. (Krebs, 2002, s. 312) Proto se tímto fenoménem budu zabývat již na tomto místě, jelikož je to ústředním pojmem celé práce.

Nezaměstnanost označuje stav, kdy na trhu práce existují nezaměstnané osoby v důsledku nerovnováhy mezi nabídkou pracovní síly a poptávkou po ní. Podle obecně přijímané definice ILO (International Labour Organization) jsou to osoby bez placeného zaměstnání či osoby mající placené zaměstnání jen na malý počet hodin, které jsou registrovány, hledají nové zaměstnání a jsou schopny a ochotny ihned do něho nastoupit. (Matoušek, 2013, s. 331)

Tomeš definuje nezaměstnanost z jiného pohledu. Tvrdí, že nezaměstnanost není jakákoli absence pracovního poměru. Nezaměstnaný je ten, kdo chce být zaměstnán, je zaměstnatelný a přihlásí se o práci na úřadu práce. (Tomeš, 2010, s. 280)

Nezaměstnanost patří k nejsledovanějším ekonomickým ukazatelům a každá z vlád vyspělých zemí jí věnuje zvýšenou pozornost, především proto, že s sebou nezaměstnanost přináší řadu negativních ekonomických, sociálních a zdravotních důsledků. (Liška et. al, 2002, s. 73)

Nezaměstnaností jsou ohroženy určité skupiny obyvatel, především ženy, mladiství a absolventi škol, handicapovaní občané (občané se zdravotním znevýhodněním), pracovníci předdůchodového věku, národnostní menšiny. Obecně častěji jsou nezaměstnaností postiženi lidé s nižším stupněm formálního vzdělání. Výše uvedené skupiny obyvatel bývají rovněž považovány za cílovou populaci politiky zaměstnanosti. (Knausová, 2005, s. 55)

Nezaměstnanost je nejčastěji využívaným pojmem státní politiky zaměstnanosti, která zahrnuje zejména zabezpečování práva na zaměstnání, sledování a vyhodnocování situace na trhu práce, koordinaci opatření v oblasti zaměstnanosti a rozvoje lidských zdrojů na úseku trhu práce v souladu

s evropskou strategií zaměstnanosti, tvorbu a koordinaci jednotlivých programů a opatření k zajištění priorit, uplatňování aktivní politiky zaměstnanosti, poskytování informačních, poradenských a zprostředkovatelských služeb na trhu práce, poskytování podpory v nezaměstnanosti a podpory při rekvalifikaci. (§2 odst. 1, Zákon č. 435/2004 Sb.) Státní politika zaměstnanosti bude detailněji popsána v druhé polovině této práce.

K poznání problému nezaměstnanosti a přístupů k jejímu řešení slouží její různé typologie. Lze totiž rozlišit různé typy nezaměstnanosti, z nichž lze usuzovat na její příčiny, závažnost, a odvozovat podle toho i možné způsoby řešení. (Krebs, 2002, s. 313)

Jedná se především o frikční nezaměstnanost, která bývá dávána do souvislosti s dobou potřebnou k obnovení rovnováhy mezi poptávkou a nabídkou na trhu práce, resp. potřebnou k zaměstnání, proto se tento typ nezaměstnanosti někdy označuje jako nezaměstnanost dobrovolná. Dalším typem je sezonní nezaměstnanost, jež je důsledkem toho, že řada pracovních míst je vázána na přírodní nebo společenské podmínky. S vývojem ekonomiky je pak spojována cyklická nezaměstnanost, která roste ve fázi recese a klesá ve fázi konjunktury (v recesi mizející pracovní místa se v konjunkturu obnovuje). Strukturální nezaměstnanost souvisí s technickými inovacemi či změnami ve skladbě ekonomických odvětví. O cyklické a strukturální nezaměstnanosti se proto hovoří jako o nezaměstnanosti nedobrovolné. (Matoušek, 2013, s. 331)

Vedle nezaměstnanosti se stále častěji hovoří o nezaměstnatelnosti. Jakkoliv se tento pojem přiřadil k těm politicky nekorektním (a nahrazuje se opatrnějším termínem přirozená nezaměstnanost), ve skutečnosti přesně popisuje problém: Existují lidé, kteří vyspělé společnosti nemohou nabídnout žádnou svoji dovednost či znalost, kterou by někdo potřeboval a byl ochoten zaplatit, protože žádnou takovou znalost či dovednost nemají. Někteří nic takového nezískali, ať už v důsledku vrozených handicapů nebo v důsledku své osobní historie: výzkum v ČR v r. 2004 ukázal, že z dětí, které vyrostly v ústavech, jen 40% si dokáže najít práci, bydlení a založit rodinu. Jiní ztratili práci proto, že jejich profese byla výše popsaným vývojem vytlačena z trhu práce. Problematiku obou skupin řeší sociální síť; u druhé skupiny přednostně rekvalifikací. Ale existuje i třetí skupina – lidé, kteří nechtějí nic nabídnout z vlastního rozhodnutí. (Blažková, 2004, s. A 1)

K sledování nezaměstnanosti se používá měr zachycujících počet a strukturu nezaměstnaných, ale i relativních měr, jako jsou obecná míra nezaměstnanosti vypovídající o podílu nezaměstnaných osob v ekonomicky aktivní populaci, míra dlouhodobé nezaměstnanosti neboli podíl osob nezaměstnaných déle jak 12 měsíců v ekonomicky aktivní populaci. (Matoušek, 2013, s. 331)

Nezaměstnanost je obecně vnímána jako ekonomický a sociální problém ovlivňující negativně situaci a život jedinců, rodin, ale také regionů, lokalit či celé společnosti, a je proto v ohnisku zájmu sociální politiky a sociální práce. (Matoušek, 2013, s. 332)

V běžné literatuře i v literatuře o společenské vědě se práce a zaměstnání často zaměňují. Toto spojení významu je v našich jazykových návycích hluboce zakořeněno. Mluvíme o pracovní spokojenosti, o reakcích na zaměstnanost atd. (Jahoda, 1982, s. 8)

Kromě ekonomických ztrát způsobuje nezaměstnanost i vážné sociální důsledky. Lidé žijí pod hranicí chudoby, protože nemohou najít vhodné zaměstnání, i když se o to aktivně snaží. Především sociální důsledky nezaměstnanosti jsou úzce spojeny s důsledky zdravotními. Obecně je akceptováno, že práce je první a základní podmínkou lidské existence. (Šmajsová Buchtová, 2002, s. 196) Vyřazení z pracovního procesu vnímají někteří i jako zpochybnění svých vlastních schopností uplatnit se ve složitých společenských vztazích a být tak plnohodnotným členem společnosti. Ztráta zaměstnání tedy výrazně ovlivňuje zdravotní stav nezaměstnaného. (Brožová, 2003, s. 75)

1.1. Charakteristika nezaměstnaného jedince

Nezaměstnaný jedinec je cílovou skupinou této práce. Považuji tedy za nezbytné vymezit, jak tohoto člověka vnímají autoři odborné literatury.

Definice nezaměstnanosti podle Mezinárodního úřadu práce v Ženevě považuje za nezaměstnaného jen uchazeče o zaměstnání, tedy občana, který není v pracovním nebo podobném vztahu, nevykonává samostatnou výdělečnou činnost ani se nepřipravuje soustavně na budoucí povolání a požádal osobně nebo písemně o zprostředkování vhodného zaměstnání u úřadu práce v místě trvalého bydliště. (Matoušek, 2010, s. 299 + data)

Český statistický úřad používá definici nezaměstnanosti podle Mezinárodní organizace práce. Podle ní se za nezaměstnané považují všechny osoby starší 15 let, které nebyly v daném období zaměstnané, byly připraveny k nástupu do práce nejpozději do 14 dnů a v posledních 4 týdnech aktivně hledaly práci. Takto vykazovaná míra nezaměstnanosti se nazývá obecná míra nezaměstnanosti.

Na základě dohody s Českým statistickým úřadem Ministerstvo práce a sociálních věcí počínaje lednem 2013 přešlo na nový ukazatel registrované nezaměstnanosti v ČR s názvem Podíl nezaměstnaných osob, který vyjadřuje podíl dosažitelných uchazečů o zaměstnání ve věku 15 – 64 let ze všech

obyvatel ve stejném věku. Tento ukazatel nahradil doposud zveřejňovanou míru registrované nezaměstnanosti, která poměřovala všechny dosažitelné uchazeče o zaměstnání pouze k ekonomicky aktivním osobám. (MPSV, změna metodiky [online])

V září tohoto roku bylo dle statistik nezaměstnaných v Olomouci celkem 6.295 nezaměstnaných osob, z toho 5.475 ve věku od 20 do 59 let. (ÚP ČR, 2017)

Dle Mareše je však třeba si uvědomit, že ne každý, kdo pracuje, je zaměstnaný, a na druhé straně také ne každý, kdo nepracuje, je nezaměstnaný. Souvisí to s odlišením práce, především konané pro vlastní potěšení či v rámci domácnosti, od zaměstnání (v anglické literatuře se s tím může čtenář setkat jako s rozlišením mezi „work“ a „job“) poskytujícím výdělek. Proto je důležité vnímat zaměstnání jako práci na smluvním základě, zahrnujícím i materiální odměnu. (Mareš, 1994, s.16)

Nejde tedy o to „nemít práci“, ale o to „nemít placené zaměstnání“ a tedy ani „nemít příjem ze zaměstnání“. Přes mnohé rozdíly však lze najít obecnou shodu v definování nezaměstnaných:

- schopných práce (věkem, zdravotním stavem, ale i osobní situací),
- chtějících zaměstnání (často se ještě specifikuje nyní, aktuální, ale jsoucích přes tuto snahu v daný okamžik bez zaměstnání - tedy i přes svou snahu, která je různě vymezována jako přiměřená nenalézajících přiměřené zaměstnání). (Mareš, 1994, s. 16)

Společnost očekává, že takový jedinec bude usilovat o udržení stálého zaměstnání a v případě jeho ztráty o získání nového zaměstnání v co nejkratší době aktivním hledáním. (Mareš, 1994, s. 16) Sousedním aktivní hledání, zde však narážíme na reálné podmínky, kdy ono aktivní hledání znamená projevenou aktivitu, a to reakce na jednu pracovní nabídku za měsíc. Tato aktivita pak jedinci postačí k tomu, aby byl dále veden jako uchazeč o zaměstnání.

2. Negativní dopady nezaměstnanosti

Vzhledem k důležitosti práce a zaměstnání pro život v naší společnosti, je nepochybné, že nezaměstnanost má značný vliv na život nezaměstnaných jedinců. Proto se v této kapitole budu věnovat tomu, jaké dopady dlouhodobá nezaměstnanost přináší.

Reflexe dopadu nezaměstnanosti na rodinný život je měřena několika indikátory měřícími např. oblasti, v nichž se nezaměstnanost nejvíce promítá, celkové prožívání situace vyvolané ztrátou zaměstnání, míru aktivního či pasivního přístupu k řešení jejich důsledků, obecná očekávání změn v soukromém i společenském životě. Výsledky výzkumu Kuchařové ukázaly, že nezaměstnaní vnímají (s různou intenzitou) dopady ve všech základních sférách – ekonomické, sociální i psychické. (Kuchařová, 1992, s. 23)

2.1. Rodina s nezaměstnaným jedincem

Zákeřnost nezaměstnanosti spočívá v tom, že zpočátku může být nezaměstnanost prožívaná jako určitá forma „dovolené“, jako období, v němž člověk má příležitost zamyslet se nad svým dosavadním životem. (Buchtová, 2002, s. 115)

Důsledky nezaměstnanosti nepociťují jen ti, kdo ztratili svá zaměstnání. Ve skutečnosti zasahuje nezaměstnanost daleko větší počet osob, a to jak prostřednictvím jejich rodin (obvykle rodiče s jejich dětmi), tak i širších vztahů. (Mareš, 1994, s. 67)

Dle výzkumu Kuchařové v případě nezaměstnaných rodin převládá úplná čtyřčlenná rodina žijící jako samostatně hospodařící domácnost. Ve většině případů byla nezaměstnanou osobou žena. (Kuchařová, 1992, s. 7)

Ekonomické dopady

Ekonomické důsledky jedince a jeho rodinu postihnou jako první. Tento dopad můžeme vnímat z pohledu společnosti, která ztrácí statky a služby, které by mohli zaměstnaní vyrobit, protože náklady na nezaměstnanost, tzn. podpora v nezaměstnanosti, sociální dávky a další, jsou velkou zátěží pro rozpočet státu. Pro jedince a jeho rodinu je to však otázka existence. Nedostatek finančních

prostředků vlivem dlouhodobé nezaměstnanosti často nestačí pokrýt základní životní náklady.

Oproti předpokladům výzkumu Kuchařové nebyl prokázán významnější vliv délky nezaměstnanosti na příjmovou a celkovou ekonomickou situaci rodin. Jistý vliv lze dedukovat také z uváděného zhoršení u některých finančně náročnějších aktivit. Délka nezaměstnanosti má dle jejích poznatků výraznější sociální a psychologický, než ekonomický dopad. (Kuchařová, 1992, s. 25)

Zaměstnanost není jen hlavním zdrojem příjmu a psychosociálního uznání jednotlivců, ale v moderní kapitalistické společnosti, kde je práce považována za komoditu, je významně regulována trhem práce. (Francis, 2005, s. 118)

Vliv na rodinu má nezaměstnanost nejen prostřednictvím finančních potíží, ale též dochází k:

- strukturální dezorganizaci a krizi, tj. krizi rodinného systému a narušení denních rodinných zvyklostí,
- změnám v sociálních vztazích, tj. sociální izolaci rodiny v nezaměstnanosti,
- změně postavení nezaměstnaného jedince v rodinném systému a ztrátě jeho statusu a autority,
- změnám v rozdělení domácí práce. (Mareš, 1994, s. 67)

Zdravotní dopady

Nezaměstnanost s sebou přináší i souvislost se zhoršením zdravotního stavu, a to celé populace, což potvrdily i výzkumy prováděné již v 30. letech. Tehdy se pozornost soustřeďovala zejména na takové fenomény, jako podvýživa či nevyvážená strava a nemoci s nimi spojené. (Mareš, 1994, s. 71) V dnešních společenských podmínkách se jedná spíše o nevyváženou stravu. Vlivem nedostatečných příjmů volí jedinec nejlevnější výrobky, které jsou často nejméně kvalitní.

Sociální dopady

Ztráta zaměstnání vede k sociální izolaci v dvojitým smyslu slova. Jednak samo ztracené zaměstnání je významným zdrojem sociálních kontaktů, jednak jeho ztráta vede k přerušení řady dalších sociálních kontaktů. Většina studií konstatuje, že v průběhu nezaměstnanosti dochází ke snížení frekvence sociálních styků, a to jak ve vztahu k širšímu okolí, tak i uvnitř širších, někdy i nukleárních rodin. (Mareš, 1994, s. 69)

Zaměstnání je pro člověka vždy zdrojem sociálních kontaktů, o něž spolu se ztrátou zaměstnání přichází. Vztahy s bývalými spolupracovníky bývají udržovány jen zřídka. (Matoušek, 2010, s. 306)

Dopady na fungování partnerského života a rodiny

Nezaměstnanost se dotýká vnitřních pravidel fungování rodiny a domácnosti, zejména zaběhnutých rolí jako je dělba činnosti v rodině. Nezaměstnanost tak může narušit i zcela rozbít vztahy mezi jednotlivými členy. A to napětím vznikajícím ze stresu způsobeného nedostatkem finančních prostředků, a tím nedostatkem prostředků k životu. Často se ukazuje souvislost mezi nezaměstnaností a násilnými činy v rodině, a to jak mezi partnery, tak i ve vztahu k dětem. Násilí nemusí být vyvoláno jenom v důsledku nezaměstnanosti, ale může být spojeno s dalšími faktory jako je nízká úroveň vzdělání, různé psychické potíže, které jedince předurčují k tomuto násilí a ke snazší ztrátě zaměstnání. (Buchtová, 2002, s. 117)

Podle britských a australských pramenů klesla v 80. letech míra sňatečnosti a zvýšil se průměrný věk ženichů a nevěst. Oproti tomu je ovšem v části populace vnímán trend, kdy je těhotenství a mateřství pro ženy příležitostí k úniku z nepříznivého statusu nezaměstnaných do výhodnějšího statusu matek a žen v domácnosti. (Mareš, 1994, s. 68)

Sociální vyloučení

Matoušek uvádí, že sociální vyloučení může mít různou úroveň a měnit se v čase. Fakticky to znamená život v chudobě, bez účasti na trhu práce (u mladých lidí bez účasti na systematickém vzdělávání), bez přiměřeného bydlení, bez dostatečného příjmu, obvykle v izolaci či v malé skupině podobně deprivovaných lidí pohybujících se na okraji společnosti. (Matoušek, 2008, s. 205)

Dlouhodobá nezaměstnanost je hlavní příčinou sociálního vyloučení, které má vliv na život jednotlivce, rodin a celé společnosti. S prodlužující nezaměstnaností dochází právě k úbytku sociálních kontaktů. Nezaměstnaní se vyhýbají těm, kteří jsou zaměstnaní, ale i těm, kteří jsou stejně jako oni bez zaměstnání, jelikož to v nich často prohlubuje pocit deprese a v důsledku toho časem dochází k úplné sociální izolaci. (Vágnerová, 2000, s. 348)

Obzvláště ztráta statusu v širší společenské kultuře je pro další vývoj dlouhodobě nezaměstnaných rodičů s dětmi klíčová. V rámci sociálních struktur se pak tyto rodiny střetávají a často nevnímají dlouhodobou nezaměstnanost jako společenský problém.

Dopady z pohledu budoucího pracovního uplatnění

Závažným jevem dlouhodobé nezaměstnanosti je ztráta způsobilosti být zaměstnán. Ta může nastat z několika důvodů:

- dequalifikace, tj. ztráta kvalifikace, jedinec nezíská nové, naopak zapomíná zkušenosti a znalosti,
- sociální zlenivění, tj. ztráta pracovních návyků,
- sociální past, tj. získaný zvyk žít ze sociálních dávek a podpor, falešné uskromnění se. (Knausová, 2005, s. 56)

Dopady na děti nezaměstnaného rodiče

Nezaměstnanost se nepochybně dotýká i rodiny a to nejen ve smyslu ztráty statusu rodin v širší společenské kultuře, ale nepochybně i ve smyslu ztráty statusu nezaměstnaného v rámci rodiny, tj. v modelech chování. Obzvláště je to viditelné v tradičněji orientovaných rodinách, založených na představě muže jako živitele rodiny. Dotýká se i vnitřních pravidel fungování rodiny a domácnosti, zejména dělby rolí a činností v rodině (obvykle se vyhraní ženská a mužská role), což má významnou roli ve smyslu rodičovské autority a její ztráty. (Mareš, 1994, s. 67)

Negativní faktory spojené s nezaměstnaností se promítají i do širšího kontextu reprodukčního chování. Mladé ženy prostřednictvím těhotenství a mateřství unikají nepříznivému statusu nezaměstnaných do výhodnějšího statusu matek a žen v domácnosti. Campbell (in Mareš, 1996, s. 69) uvádí, že nezaměstnané dívky, které nemají zkušenost s ekonomickou nezávislostí, usilují často o jediné: mít dítě ať již jako vdané, nebo jako svobodné matky. Nemají nic, co by mělo hodnotu samo o sobě, ale dítě ji v naší kultuře má. Dítě je cosi, co všichni kolem nich za hodnotu považují, a proto je tyto ženy chtějí. (Mareš, 1996, s. 69)

U mladých nezaměstnaných je zvýšená tendence k životu v širších skupinách, v nichž se solidarita může potvrzovat, např. kriminální činností nebo vandalstvím. (Matoušek, 2010, s. 306)

V popsaném prostředí se vyskytuje více generační nezaměstnanost. Jako se v rodinách dědí řemeslo, tak se v některých rodinách dědí nezaměstnanost. (Matoušek, 2010, s. 307)

Dle Mareše řada studií ukazuje, že ve všech vrstvách ženy vdané za nezaměstnané muže, ve srovnání s těmi, jejichž manželé měli zaměstnání, používaly méně antikoncepci a měly více dětí. (Mareš, 1996, s. 69)

Nepříznivě je vnímáno také postavení žen na trhu práce. Zaměstnavatelé upřednostňují mužskou pracovní sílu pro její větší mobilitu a nezatíženost starostmi o domácnost. U mladé ženy představuje možné těhotenství sociální handicap. (Buchtová in Mareš, 1996, s. 302)

2.2. Nezaměstnanost a sociálně patologické jevy

V každodenní praxi vidím, že nezaměstnanost s sebou často přináší riziko vzniku sociálně patologických jevů. Proto se zde tomuto tématu věnuji.

Zejména u dospívajících a mladých nezaměstnaných hrozí nebezpečí, že nezvládnou situaci přemíry volného času nebo krizi z nemožnosti smysluplné seberealizace a absence pozitivního sebehodnocení, a že období, kdy nemají práci, u nich zafixuje způsob života podporující rizikové formy dalšího osobnostního vývoje. (Kuchařová in Matoušek, 1991, s. 306)

Látka (in Matoušek, 1998, s. 306) varuje před vznikem „motivační dispozice“ k nezaměstnanosti, tj. rozhodnutí zůstat dlouhodobě nezaměstnaný a využívat ke své obživě rodinu, sociální systém nebo nelegální činnosti. Kriminalita se zejména pro lidi, kteří si ještě nestihli vytvořit žádné pracovní návyky, může stát přitažlivým východiskem. (Matoušek, 2010, s. 306)

Nezaměstnanost se bohužel pojí i s mírou sebevražd. Platt (in Mareš, 1996, s. 78) shromáždil 156 relevantních studií na toto téma a provedl jejich podrobnou analýzu a klasifikaci. Nezaměstnanost se v nich prokazatelně pojí s vyšším výskytem sebevražd i nedokonaných demonstrativních sebevražd.

Masová nezaměstnanost nedopadá negativně jen na jedince, ale má nežádoucí důsledky i pro společnost. Tak jako může u jedince nezaměstnanost vyvolávat chronickou dezorganizaci jeho života, netečnost, nestabilitu rodiny, duševní deprese (v krajních případech sebevraždu), kriminální delikty, nadměrné pití alkoholu či užívání drog a další, může ve společnosti vyvolat krizi hodnot, úpadek úcty k autoritám, rozklad občanské společnosti, krizi rodiny, alkoholismus, kriminalitu. (Mareš, 1996, s. 78)

Některé studie uvádějí zjištěnou souvislost mezi mírou nezaměstnanosti a častou kriminalitou, stejně jako mezi výší výskytu delikventního chování a počtem nezaměstnaných. Existují spojitosti růstu delikvence a nekontrolovaného násilí zejména v souvislosti s dlouhodobou nezaměstnaností a se vznikem nové třídy deklasovaných. Je však konstatováno, že se toto zvýšené násilí často nezaměřuje proti hlavnímu proudu společnosti, ale vybíjí se uvnitř komunity nezaměstnaných a chudých. (Mareš, 1996, s. 78)

2.3. Nezaměstnanost z pohledu veřejnosti

Sociální status definuje Giddens (in Matoušek, 2010, s. 305) jako „sociální prestiž, kterou má určitá skupina v očích ostatních členů společnosti. Tato prestiž je spojena s charakteristickým způsobem života, který se od členů této skupiny očekává. Status může mít charakter pozitivního privilegia, ale i negativního.“

Nezaměstnanému je ve společnosti přiřazován určitý status. Je sice podřadný, ale je s ním svázána řada povinností a očekávání jak ze strany státní moci, tak ze strany veřejnosti. Nezaměstnaný v něm není osvobozen od sociálních závazků a očekává se, že je bude plnit bez ohledu na své finanční a emocionální problémy. Předpokládá se, že svoji nezaměstnanost bude považovat za nežádoucí. Jestliže práci nenachází, je považován za líného nebo neschopného, a není s ním něco v pořádku. (Mareš, 1996, s. 79)

Dle Vágnerové je však postoj společnosti k nezaměstnaným negativní, na nezaměstnanost je nahlíženo jako na zahálku a je odsuzována jako nežádoucí chování. Toto hodnocení vychází z faktu, že v naší společnosti stále přetrvává vysoká hodnota práce. (Vágnerová, 2000, s. 349)

Panuje silný společenský tlak na to, aby nezaměstnaný věnoval co nejvíce energie a času do vyhledávání práce. Ať již osobními návštěvami u firem, odpovídáním na inzeráty, docházením na pracovní úřad nebo využíváním svých sociálních sítí. Veřejné mínění je toho názoru, že by měli nezaměstnaní přijmout jakoukoli práci, a to i za horších platových podmínek. (Mareš, 1996, s. 80)

Dominující obraz nezaměstnaných je podpořen masmédií, ve kterých jsou nezaměstnaní sami vinni svými problémy. Je to dáno jejich neochotou k mobilitě, neochotou přijmout i hůře placenou práci a dokonce i neochotou změnit svůj denní režim. (Mareš, 1996, s. 80)

3.4. Nezaměstnanost a sociální izolace

Sociální sítě jsou významným podpůrným mechanismem domácností, které čelí problémům spojených s nezaměstnaností svých členů. Poskytují zúčastněným osobám morální podporu i materiální pomoc. (Mareš, 1996, s. 70) Jenkins zdůrazňuje, že na sociálních sítích dochází k hledání pracovníků firmami i pracovních míst pracovníky, což má velký význam pro strukturu pracovních příležitostí. (Jenkins in Mareš, 1996, s. 70)

Popularita sociálních sítí při hledání zaměstnání spočívá v tom, že poskytují podobné výhody jako přímé kontakty se zaměstnavateli, ale jsou navíc neformální. Navíc je mobilizace sociální sítě relativně jednoduchou záležitostí. Člověk má takto možnost získat o pracovním místě i takové informace, které by formální cestou nemohl získat. (Mareš, 1996, s. 70)

Studie Grieciho a Whippa zdůrazňují rozdíly mezi sociálními sítěmi žen a mužů. Sociální sítě žen jsou charakteristické těsnějšími vazbami a větším soustředěním na rodinu a příbuzenstvo. Obvykle se nepřekrývají, což je u mužů naopak dosti časté. Jsou také více lokálního charakteru, což společně snižuje jejich hodnotu při vyhledávání práce. Uzavřené a omezené sociální sítě, neposkytují ženám při hledání zaměstnání stejné možnosti jako mužům. (Mareš, 1996, s. 71)

Nezaměstnaní jedinci mají ve výše popsaných situacích dvě možnosti. Spoléhat sami na sebe s rizikem, že klesnou na sociální dno společnosti. Pokud by ovšem nebyli nikde vedeni, společnost by o těchto jedincích neměla žádné údaje. Druhou možností je obrátit se na subjekty sociální pomoci a využít zákonem stanovených typů pomoci, ať už finančních či nehmotných. Sociální prací s nezaměstnanými se budu věnovat po zbytek teoretické části této práce.

4. Sociální práce s nezaměstnanými osobami

Sociální práce s nezaměstnanými je hlavní náplní práce pracovníků Úřadu práce ČR. Proto je tomuto tématu věnována samostatná kapitola.

Cílem sociální práce s nezaměstnanými je, obecně řečeno, snížení rizika jejich sociálního vyloučení, k němuž dochází v rovině ekonomické, sociální i psychologické. (Matoušek, 2010, s. 309)

Pomoc musí vždy přihlížet ke specifické situaci nezaměstnaného. Nezbytná je spolupráce s dalšími odborníky a znalost využitelných zdrojů podpory, které jsou pro klienta vhodné a dostupné. Jsou to zdroje nabízené státními organizacemi v rámci tzv. aktivní politiky zaměstnanosti – úřady práce, job kluby, poradenská střediska. Primárně je důležité využít zdrojů přímo v rodině a v sousedské komunitě klienta. (Matoušek, 2010, s. 309)

Problém vyloučení na pracovním trhu se prolíná s vyloučením sociálním a je obvykle obtížné určit, zda je prvotním problémem nezaměstnanost, nebo zda je dlouhodobá nezaměstnanost spíše důsledkem dříve existujících individuálních a sociálních problémů. Je proto nezbytné, aby se řešení problému opíralo o individuální, skupinovou i komunitní práci. (Matoušek, 2010, s. 309)

Sociální práce s rodinou postiženou dlouhodobou nezaměstnaností se zaměřuje spíše na důsledky než příčiny nezaměstnanosti. Pokud se přece jen zaměřuje na její příčiny, netýká se to příčin strukturálních, daných stavem společnosti a trhu práce, ale příčin individuálních. Musí se přitom vyrovnávat i s extrémními projevy dopadů nezaměstnanosti na jedince, jako je alkoholismus, drogová závislost, napětí mezi členy rodiny, ztráta funkčnosti, či dokonce rozpad rodin. (Matoušek, 2013, s. 333)

V současné době nejsou v České republice vytvořeny k takovému komplexnímu přístupu dostatečné předpoklady. Ačkoliv existují záměry týkající se zkvalitnění základního i navazujícího poradenství na úřadech práce, instituce toto není schopna personálně zajistit. Všechny služby poskytované nezaměstnaným by však měly být provázané. (Matoušek, 2010, s. 309) Tuto aktivní spolupráci mezi jednotlivými odděleními nově vymezuje i novela zákona o pomoci v hmotné nouzi a příslušné normativní instrukce. Její reálná podoba se však teprve vyvíjí a v tuto chvíli nelze potvrdit, zda tato spolupráce ponese ovoce v podobě snížení nezaměstnanosti v České republice.

Rozhodování v rámci Úřadu práce ČR a to zejména týkající se dávek Hmotné nouze sebou nese určitou volnost ve smyslu správního uvážení. Smith (1981, podle Evans, 2006, s. 2) tvrdí, že je náročné pojem správní uvážení definovat (zvláště pro potřeby sociální práce), a proto tento pojem raději předkládá jako svobodu, které mohou pracovníci v konkrétních specifických situacích využívat.

5. Politika zaměstnanosti

Nezaměstnaným je pomáháno právě prostřednictvím politiky nezaměstnanosti, která s sebou přináší řadu opatření.

Státní politiku zaměstnanosti vytváří stát a podílejí se na ní další subjekty činné na trhu práce, zejména zaměstnavatelé a odborové organizace, při provádění státní politiky zaměstnanosti spolupracuje stát s dalšími subjekty činnými na trhu práce, zejména s územními samosprávnými celky, profesními organizacemi, sdruženími osob se zdravotním postižením a organizacemi zaměstnavatelů. (NZ §2 odst. 2)

Politiku zaměstnanosti lze charakterizovat jako soubor opatření, kterými jsou spoluvytvářeny podmínky pro dynamickou rovnováhu na trhu práce a pro efektivní využití pracovních sil. Úkolem státní politiky zaměstnanosti, kterou realizuje Ministerstvo práce a sociálních věcí a jemu podřízené příslušné Úřady práce, je:

- zabezpečení práva občanů na zaměstnání,
- podpora rovnováhy na trhu pracovních sil, tj. rovnováhy mezi nabídkou a poptávkou po pracovních silách,
- podpora produktivního využívání zdrojů pracovních sil,
- redukce nezaměstnanosti.

Význam politiky zaměstnanosti je tedy spatřován právě v podpoře rovnováhy na trhu práce a zejména v přispění k omezení nezaměstnanosti. (Knausová, 2005, s. 53)

Takzvaná aktivní politika zaměstnanosti se buď zaměřuje na skupiny lidí, kteří jsou v evidenci Úřadu práce ČR, nebo je součástí makroekonomické politiky vlády. Pasivní politikou zaměstnanosti se rozumí hmotné zabezpečování uchazečů o zaměstnání. (Matoušek, 2016, s. 149)

Hlavním cílem politiky zaměstnanosti je vytváření nových pracovních příležitostí, podpora samostatné ekonomické aktivity jedinců a příprava osob na zaměstnání nebo jinou ekonomickou činnost. (Knausová, 2005, s. 54)

Úřad práce ČR má jako ústřední vykonavatel státní politiky zaměstnanosti řadu aktivit, kterými se snaží nezaměstnaných jedincům a rodinám s nezaopatřenými dětmi pomoci. Tato část diplomové práce se, jak bylo uvedeno

již v úvodu, zabývá takovou pomocí, kterou Úřad práce ČR směřuje právě těmto rodinám.

6. Úřad práce České republiky

Úřady práce jsou základními jednotkami institucionálního systému služeb zaměstnanosti, jejichž prostřednictvím jsou uplatňovány nástroje politiky zaměstnanosti. (Knausová, 2005, s. 54)

Vymezení veřejné správy je pro její různost činností nelehké. Čmejrek a Kopřiva se o to však pokusili a definují ji takto: „Veřejná správa označuje správní činnosti a úřady, jež uskutečňují veřejnou politiku a působí ve veřejném zájmu, a to jak na ústřední úrovni, tak na úrovni regionální či místní. Veřejná správa zahrnuje jak výkon státní správy, tak výkon samosprávy“. (Čmejrek, Kopřiva, 2007, s. 6)

Přímý výkon státní správy stát realizuje prostřednictvím svých vykonavatelů - prezident, vláda, ministerstva a další správní úřady, jiné správní úřady s celostátní působností, územní odborné správní úřady a veřejné sbory. Horzinková a Fiala pak dále označují nepřímé vykonavatele a to krajské úřady, obecní úřady, právnické a fyzické osoby, jimž byl výkon státní správy propůjčen. (Horzinková a Fiala, 2010, s. 41 – 44)

Zřízení Úřadu práce ČR je datováno k 1. dubnu 2011, a to dle zákona č. 73/2011 Sb., o Úřadu práce České republiky a o změně souvisejících zákonů. Úřad práce ČR je složen z generálního ředitelství, krajských poboček a pobočky pro Hlavní město Prahu a kontaktních pracovišť.

Zákon č. 73/2011 Sb., o Úřadu práce České republiky ukládá Úřadu práce ČR plnit úkoly v oblastech zaměstnanosti, ochrany zaměstnanců při platební neschopnosti zaměstnavatele, státní sociální podpory, dávek pro osoby se zdravotním postižením, příspěvku na péči, pomoci v hmotné nouzi, inspekce poskytování sociálně-právní ochrany, dávek péstounské péče (§ 4 zákona č. 73/2011 Sb., ve znění pozdějších předpisů). Pro účely této diplomové práce budou dále zmíněny pouze oblasti zaměstnanosti, státní sociální podpory a pomoci v hmotné nouzi.

Mezi činnosti a kompetence ředitelství patří zejména: řídit a kontrolovat činnost krajských poboček Úřadu práce ČR; metodicky usměrňovat a koordinovat výkon krajských poboček s příslušnými útvary v jednotlivých oblastech Úřadu práce ČR; zabezpečovat koordinaci, metodické řízení a financování opatření nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti; organizovat a zajišťovat součinnost

s dalšími složkami státní správy poskytování investičních pobídek; udělovat a odnímat povolení právnickým nebo fyzickým osobám ke zprostředkování zaměstnání, posuzovat jejich odbornou kvalifikaci, vést evidenci agentur práce a kontrolovat jejich činnost; zajišťovat investiční činnost, stanovit zásady řádné správy a nakládání s majetkem, ke kterému má svěřenu pravomoc k hospodaření; plnit úkoly v oblasti bezpečnosti, krizového řízení a řízení rizik; zajišťovat interní audit; zajišťovat úkony v oblasti personalistiky a vzdělávání zaměstnanců. (§ 8, Zákona č. 435/2004 Sb.)

V rámci krajské úrovně dle zákona a Ministerstva práce a sociálních věcí ČR pobočky zajišťují především tyto úkoly: vytvářet podmínky pro provádění státní politiky zaměstnanosti a činnosti v rámci zákona o ochraně zaměstnanců při platební neschopnosti zaměstnavatele, zákona o státní sociální podpoře, zákona o pomoci v hmotné nouzi, zákona o sociálních službách a zákona o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením; spolupracovat při zabezpečování zaměstnanosti, mobility pracovních sil, rozvoje lidských zdrojů a sociální ochrany s územními samosprávnými celky a jejich orgány; zajišťovat agendu ochrany zaměstnanců při platební neschopnosti v rámci kraje; monitorovat a vyhodnocovat situaci na trhu práce a přijímat opatření na ovlivnění poptávky a nabídky práce, vést evidenci volných pracovních míst; zprostředkovávat zaměstnání uchazečům a zájemcům o zaměstnání, poskytovat fyzickým osobám a zaměstnavatelům poradenské služby v oblasti volby či změny povolání, dalšího profesního vzdělávání; zajišťovat rekvalifikaci uchazečům a zájemcům o zaměstnání, osobám na pracovní rehabilitaci a poskytovat služby pracovní rehabilitace; zabezpečovat uplatňování nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti, poskytovat příspěvky z prostředků na aktivní politiku zaměstnanosti, zabezpečovat výkon agendy plnění povinného podílu zaměstnaných osob se ZP a podpory zaměstnání osob se ZP; zajišťovat výplatu nepojistných sociálních dávek, podpor v nezaměstnanosti a příspěvků AZP; zajišťovat výkon agendy podpory v nezaměstnanosti a při rekvalifikaci, nepojistných sociálních dávek, povolování výkonu činnosti dítěte; zajišťovat agendu inspekce sociálních služeb; zajišťovat agendu dávek pěstounské péče dle zákona o sociálně právní ochraně dětí (§ 8a, Zákona č. 435/2004 Sb.)

Součástí krajských poboček jsou kontaktní pracoviště. Havlíková s Hubíkovou (2015, s. 21) uvádí, že s velikostí správního obvodu, který má ve své kompetenci kontaktní pracoviště, je organizační struktura jednotlivých kontaktních pracovišť Úřadů práce ČR značně variabilní, avšak oblasti úkolů, které plní jsou neměnná, a to zprostředkování zaměstnání, evidence uchazečů a zájemců o zaměstnání, podpory v nezaměstnanosti, nepojistných sociálních dávek úkoly správního orgánu prvního stupně dle zákona o státní sociální podpoře, zákona o pomoci v hmotné nouzi, zákona o sociálních službách

a zákona o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením. (Truhlářová, Havránková, Fremuthová, 2014, s. 66)

Kontaktním pracovištěm je uložena povinnost spolupráce zejména s orgány sociálně-právní ochrany dětí, povinnými osobami, orgány činnými v trestním řízení a soudy při uplatňování nároku dítěte na výživné a při vymáhání plnění vyživovací povinnosti. V rámci konkrétního Olomouckého pracoviště je to také odbor sociálních věcí Magistrátu města Olomouce, sociální služby (azylový dům, noclehárna, denní centrum, domy na půl cesty), školská zařízení, lékaři, aj.

V rámci sociální práce s rodinou je klíčová především spolupráce s orgánem sociálně-právní ochrany dětí. V případě nezaopatřeného dítěte v rodině s nezaměstnaným členem je této rodině věnována větší pozornost. Spolupráce se týká zejména oblasti plnění povinné školní docházky a péče o nezaopatřené dítě. V každodenní praxi se často setkáváme se situacemi, kdy rodina přijde o stávající bydlení a nějakou dobu „kočuje“ po rodině, přátelích. V této chvíli však není zaručeno, zda se nezaopatřené dítě nachází ve vhodných podmínkách. Spolupráce se projevuje v obvyklých případech telefonickým kontaktem o aktuální situaci rodiny. V těch závažnějších pak oficiálním podnětem k prošetření poměrů.

6.1. Evidence uchazečů o zaměstnání

Tato kapitola se mnohým čtenářům může zdát nadbytečná, opak je však pravdou. Zařazení do evidence uchazečů o zaměstnání je prvním a velice zásadním krokem, jež musí osoba vykonat. Vedení v evidenci uchazečů je totiž klíčové pro uplatnění další finanční pomoci ze strany Úřadu práce ČR.

Požádá-li fyzická osoba o zprostředkování zaměstnání nejpozději do 3 pracovních dnů po skončení zaměstnání nebo jiných činností a splnění náležitostí podání žádosti, zařadí se do evidence uchazečů o zaměstnání. (§ 26 odst. 1, Zákona č. 435/2004 Sb.)

Žádost o zprostředkování zaměstnání obsahuje zejména identifikační údaje uchazeče o zaměstnání a souhlas s jejich zpracováním, údaje o jeho kvalifikaci, získaných pracovních zkušenostech, zájmu o určitá zaměstnání, zdravotních omezeních a údaje, které uchazeče o zaměstnání omezují v souvislosti se zprostředkováním zaměstnání. Nesplňuje-li fyzická osoba podmínky pro zařazení do evidence uchazečů o zaměstnání, vydá o tom krajská pobočka Úřadu práce ČR rozhodnutí. (§ 26 odst. 2, Zákona č. 435/2004 Sb.)

Skutečnosti rozhodné pro zařazení nebo vedení v evidenci uchazečů o zaměstnání osvědčuje uchazeč o zaměstnání krajské pobočce Úřadu práce

ČR; změny těchto skutečností je uchazeč o zaměstnání povinen osobně nebo písemně oznámit nejpozději do 8 kalendářních dnů. Ve stejné lhůtě je povinen osobně nebo písemně oznámit důvody, pro které se ve stanoveném termínu nedostavil na krajskou pobočku Úřadu práce ČR nebo na kontaktní místo veřejné správy stanovené krajskou pobočkou Úřadu práce ČR. (§ 27 odst. 2, Zákona č. 435/2004 Sb.)

Zákon rozlišuje dva, pro laika dá se říci totožné, pojmy, a to zájemce a uchazeče o zaměstnání. Zájemcem zákonodárci myslí fyzickou osobu, která má zájem o zprostředkování zaměstnání a za tím účelem požádá o zařazení do evidence zájemců o zaměstnání kteroukoliv krajskou pobočku Úřadu práce ČR. Zatímco uchazečem o zaměstnání fyzickou osobu, která osobně požádá o zprostředkování vhodného zaměstnání krajskou pobočku Úřadu práce ČR, v jejímž územním obvodu má bydliště, a při splnění zákonem stanovených podmínek je krajskou pobočkou Úřadu práce ČR zařazena do evidence uchazečů o zaměstnání. (§ 22, 24, Zákona č. 435/2004 Sb.)

Jedinec využívající zákony stanové pomoci ze strany Úřadu práce ČR je dle zákona o pomoci v hmotné nouzi povinen uplatnit své nároky. V rámci evidence uchazečů o zaměstnání je tímto nárokem myšleno uplatnění podpory v nezaměstnanosti.

Nárok na podporu v nezaměstnanosti má uchazeč o zaměstnání, který:

- získal v rozhodném období zaměstnáním nebo jinou výdělečnou činností dobu důchodového pojištění v délce alespoň 12 měsíců,
- požádal krajskou pobočku Úřadu práce, u které je veden v evidenci uchazečů o zaměstnání, o poskytnutí podpory v nezaměstnanosti a
- ke dni, k němuž má být podpora v nezaměstnanosti přiznána, není poživitelem starobního důchodu. (§ 39 odst. 1, Zákona č. 435/2004 Sb.)

Podpůrčí doba je rozdělena do tří kategorií, ty činí u uchazeče o zaměstnání do 50 let věku 5 měsíců, nad 50 do 55 let věku 8 měsíců a nad 55 let věku 11 měsíců. (§ 43 odst. 1, Zákona č. 435/2004 Sb.)

Evidence uchazeče o zaměstnání může být ukončena různými způsoby. Těmi nejčastějšími je uzavření pracovní smlouvy, nástup do výkonu trestu odnětí svobody, úmrtím žadatele, pozbytím způsobilosti uchazeče o zaměstnání být účastníkem právních vztahů nebo nesplněním zákonem stanovených povinností (nejčastěji se jedná o neúčast při plánované schůzce s příslušným pracovníkem, či nedoložení potřebných dokladů). (§ 29, Zákona č. 435/2004 Sb.)

Poradenské služby

Profesní poradenství zahrnuje speciální poradenské služby, které jsou bezplatně nabízeny všem uchazečům evidovaným na Úřadu práce ČR. Poskytují je profesní poradci Úřadu práce ČR, kteří mohou v případě potřeby zprostředkovat další odborné služby od jiných specialistů.

Poskytovaná odborná činnost je zaměřena na řešení specifických osobních, sociálních a zdravotních problémů, které mohou být klientovi bariérou při hledání vhodného zaměstnání, na získání schopností orientovat se na trhu práce, pomoc při rozhodování volby a změny zaměstnání. Poradenství probíhá formou individuálních konzultací a skupinových programů.

Individuální poradenství nabízí klientům pomoc v obtížných životních situacích, při neúspěšném hledání zaměstnání, výběru vhodného typu rekvalifikace, posuzování osobnostních předpokladů uchazeče při volbě i změně zaměstnání, ujasnění si schopností a dovedností, posílení sociálních dovedností a poradenství pro občany se zdravotním postižením. Cílem je orientovat klienty k samostatnému rozhodování na základě nabídky široké škály informací, vést klienty k aktivnímu a tvůrčímu vyrovnání se s problémovou situací a napomoci mu, aby na základě zmapování svých možností sám hledal účinné cesty k řešení problému a sám učinil konečné rozhodnutí. (MPSV, poradenství [online])

Aktuálně je poradenství jednou z projevených aktivit klienta, které jsou potřebné k zachování životního minima jedince v rámci dávek Hmotné nouze.

Poradenství je v rámci aktivit ze strany Úřadu práce ČR jedinou nehmotnou pomocí rodinám s nezaopatřenými dětmi. Níže popsané dávky jsou již finančními nástroji.

6.1.1. Služby pro nezaměstnané osoby

Těmito službami jsou myšleny takové služby, které jsou poskytovány jednak Úřadem práce ČR, ale také soukromými subjekty, jež mají k tomuto výkonu uděleno povolení. Jedná se o Job cluby, rekvalifikace, poradenské programy, agentury práce či různé poradny v rámci neziskových organizací.

Job club

Job club je poradenský program, jehož hlavním cílem je motivovat a aktivizovat jeho účastníky k uplatnění na trhu práce, a to získáním orientace na trhu práce a nácvikem dovedností a technik vyhledávání zaměstnání. Job club probíhá formou opakovaných skupinových setkávání v malých skupinách. (MPSV, jobclub [online])

Původně byl Job club určen zejména uchazečům o zaměstnání, kterým úřad práce věnuje zvýšenou péči při zprostředkování zaměstnání (rizikové skupiny). V současné době je však Job club určen všem uchazečům o zaměstnání, kteří si chtějí vylepšit sebe prezentaci, pracovat na svém osobním i duchovním růstu, posílit sebevědomí a naučit se zvládat stresové situace spojené s nezaměstnaností. (MPSV, jobclub [online])

Rekvalifikace

Rekvalifikací se rozumí získání nové kvalifikace a zvýšení, rozšíření nebo prohloubení dosavadní kvalifikace, včetně jejího udržování nebo obnovování. Za rekvalifikaci se považuje i získání kvalifikace pro pracovní uplatnění fyzické osoby, která dosud žádnou kvalifikaci nezískala. Při určování obsahu a rozsahu rekvalifikace se vychází z dosavadní kvalifikace, zdravotního stavu, schopností a zkušeností fyzické osoby, která má být rekvalifikována formou získání nových teoretických a praktických dovedností v rámci dalšího profesního vzdělávání (Zákon č. 435/2004 Sb., § 108 odst. 1)

Poradenské programy

Poradenské programy jsou organizovány jako skupinové aktivity se zaměřením zejména na získání kompetencí pro uplatnění na trhu práce, získání nebo prohloubení schopností a dovedností, zmapování vlastního potenciálu nebo sebepoznání. Práce ve skupině přináší výhody navázání nových kontaktů, sdílení získaných zkušeností při hledání zaměstnání a zároveň může poskytnout informace o případných možnostech řešení stávající situace klienta.

Agentura práce

Agentury práce jsou právnické nebo fyzické osoby, které mají povolení k příslušné formě zprostředkování zaměstnání, jež uděluje Generální ředitelství Úřadu práce ČR. Jakožto personální agentury jsou komerčními institucemi, jejichž činností je zajištění poptávky zaměstnavatelů po zaměstnancích a výběr uchazečů o zaměstnání dle kritérií zadaných klient. Agentura práce však nemůže chtít finanční náhradu po osobě, které je zaměstnání zprostředkováno, zakázány jsou také srážky ze mzdy. (Zákon č. 435/2004 Sb., § 58 odst. 2 a 3)

Poradny

Poradny jsou služby poskytované v rámci neziskových organizací, které mohou být zaměřeny na různé rizikové skupiny, dle jejich akreditace. Tyto poradny pak poskytují základní sociální poradenství, doprovázení apod.

Podporované zaměstnávání

Podporované zaměstnávání je časově omezená služba určená lidem, kteří hledají placené zaměstnání v běžném pracovním prostředí. Jejich schopnosti získat a zachovat si zaměstnání jsou přitom z různých důvodů omezeny do té míry, že potřebují individuální dlouhodobou a průběžně poskytovanou podporu před i po nástupu do práce.

Smyslem podporovaného zaměstnávání je vyrovnávání příležitostí pro pracovní uplatnění lidí, kteří v důsledku zdravotního postižení nebo jiných znevýhodňujících faktorů mají ztížený přístup na otevřený trh práce a v důsledku toho mohou být nebo jsou omezeni ve svém společenském uplatnění.

Služba PZ je určena lidem, jejichž schopnosti získat a zachovat si zaměstnání v běžném pracovním prostředí jsou z různých důvodů omezeny do té míry, že potřebují individuální, dlouhodobou a průběžně poskytovanou podporu před i po nástupu do práce. (§ 2 zákon č. 247/2014 Sb., o poskytování služby péče o dítě v dětské skupině)

Dětské skupiny

Službou péče o dítě v dětské skupině se rozumí činnosti spočívající v pravidelné péči o dítě od jednoho roku věku do zahájení povinné školní docházky, která je poskytována mimo domácnost dítěte v kolektivu dětí a která je zaměřena na zajištění potřeb dítěte, na výchovu, rozvoj schopností, kulturních a hygienických návyků dítěte. (MPSV, zákon 247/2014 [online])

7. Finanční nástroje pro pomoc rodinám s nezaopatřenými dětmi

Vzhledem k ekonomickým důsledkům, jež s sebou nezaměstnanost přináší, je třeba pro tyto jedince, kterým se nepodaří navrátit zpět na trh práce, zabezpečit základní životní potřeby. Právní předpisy, díky kterým je prostřednictvím finančních nástrojů napomáháno dané cílové skupině, jsou popsány v následující kapitole.

7.1 Oddělení nepojistných sociálních dávek

Mezi stěžejní právní předpisy patří zákon o pomoci v hmotné nouzi a zákon o státní sociální podpoře. Cílem této části je výše uvedené zákony stručně představit.

Oddělení dávek Hmotné nouze kontaktního pracoviště Olomouc vzniklo po reformě v roce 2011. Zákonem o pomoci v hmotné nouzi je upraveno poskytování pomoci fyzickým osobám prostřednictvím dávek k zajištění jejich základních životních podmínek. Krebs (Krebs, 2007, s. 278) doplňuje, že jde o osoby, které se nacházejí ve stavu hmotné nouze, tj. nemají dostatečné prostředky k zajištění svých základních životních podmínek. Jedná se hlavně o podmínky, které zabezpečují základní psychické, biologické, a sociální potřeby osob v hmotné nouzi. Zákon o pomoci v hmotné nouzi byl novelizován s účinností od 1. ledna 2012 zákonem č. 366/2011 Sb. (Beck, Niederle, Hacaperková, Králová, 2012, s. 16; §1 odst. 1 zákona č. 111/2006 Sb.). „V hmotné nouzi se osoba nachází tehdy, jestliže její příjem a příjem společně posuzovaných osob po odečtení přiměřených nákladů na bydlení nedosahuje částky živobytí nebo dosahuje spolu s příspěvkem na živobytí částek živobytí, ale nepostačuje k zabezpečení odůvodněných nákladů na bydlení a služeb spojených s bydlením, přičemž si nemůže tento příjem zvýšit vzhledem ke svému věku, zdravotnímu stavu nebo z jiných vážných důvodů vlastním přičiněním a zabezpečení jejich základních životních podmínek je vážně ohroženo“. (§2 odst. 2 písm. a), b) Zákona č. 111/2006 Sb.)

Za poslední dva roky má oddělení dvakrát více pracovníků než mělo do roku 2014. Tento personální nárůst byl z toho důvodu, že pracovníci byli

přehlceni. Na jednoho připadalo více, než dvojnásobek doporučeného množství klientů a spisů. Velkým nárůstem pracovníků se toto přetížení alespoň částečně zmírnilo. Jejich celkový počet je nyní 34. (Šmídová, 2017)

Zákon o Státní sociální podpoře je systém opatření státu zaměřený především na podporu rodiny. Východiskem této podpory je princip participace, na základě kterého stát poskytuje sociální dávky rodinám v případě uznané sociální situace, na jejíž řešení rodiny vlastními prostředky nestačí. Velká část dávek Státní sociální podpory je odvozena od životního minima. Životní minimum je státem uznaná dolní hranice částky potřebné k zajištění výživy a dalších základních osobních potřeb členů rodiny a je používána pro stanovení hranic příjmu, do kterého bude dávka vyplácena a k určení její výše. Jednotlivé parametry jsou používány jednak pro stanovení rozsahu dávek budoucích příjemců a jednak pro stanovení výše dávky. „Státní sociální podporou se stát podílí na krytí nákladů na výživu a ostatní základní osobní potřeby dětí a rodin a poskytuje ji i při některých dalších sociálních situacích“. (§1 odst. 1, Zákona č. 117/1995 Sb.) Zákon rozděluje dávky na ty, které jsou poskytovány v závislosti na výši příjmu - mezi něž patří Přídavek na dítě, Příspěvek na bydlení a Porodné, a na ostatní dávky, kterými jsou Rodičovský příspěvek a Pohřebné. Vymezuje výši jednotlivých dávek, okruhy oprávněných osob a podmínky, za kterých má oprávněná osoba nárok na některou z uvedených dávek. (§ 2, Zákona č. 117/1995 Sb.)

7.1.2 Dávky Státní sociální podpory

System Státní sociální podpory je upraven zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů. Státní sociální podporou se stát podílí na krytí nákladů na výživu a ostatní základní osobní potřeby dětí a rodin a poskytuje ji i při některých dalších sociálních situacích. Pro účely této diplomové práce byly vybrány ty dávky, které se poskytují rodinám a jednotlivcům, kteří vykazují nízké anebo žádné příjmy a jsou vedeny v evidenci uchazečů o zaměstnání. Jako první finanční podporu z výše uvedeného systému popíší dávku, jež nízkopříjmová rodina využije nejdříve, tím je Porodné.

Porodné

Dávka Porodného je určena striktně nízkopříjmovým rodinám, které se narozením dítěte právě staly rodinou. Proto je tento příspěvek v práci zmíněn mezi prvními.

Touto dávkou se rodině s nízkými příjmy jednorázově přispívá na náklady související s narozením dítěte. Nárok na Porodné je vázán na stanovenou hranici příjmů v rodině. Nárok na Porodné má rodina, které se narodilo první nebo druhé

živé dítě a jejíž příjem v kalendářním čtvrtletí předcházejícím narození dítěte byl nižší než 2,7násobek životního minima rodiny. (MPSV, porodné [online])

Nárok na Porodné má rovněž otec prvního nebo druhého živě narozeného dítěte, jestliže žena, která dítě nebo děti porodila, zemřela a ke dni porodu splnila podmínky uvedené v odstavcích 1 a 2 a porodné nebylo vyplaceno jí ani jiné osobě. (§ 44 odst. 3, Zákon č. 117/1995 Sb.)

Nárok na Porodné má také osoba, která převzala do trvalé péče nahrazující péči rodičů dítě do 1 roku jeho věku, a toto dítě bylo prvním nebo druhým dítětem této osoby, bez ohledu na to, zda první dítě porodila nebo převzala do trvalé péče nahrazující péči rodičů. Nárok na Porodné vzniká dnem převzetí dítěte do trvalé péče nahrazující péči rodičů. (§ 45 odst. 1, Zákon č. 117/1995 Sb.)

Nárok na Porodné vzniká dnem porodu dítěte, není-li dále stanoveno jinak. Výše Porodného činí 13 000 Kč na první živě narozené dítě, při narození druhého živého dítěte je to 10 000 Kč. (MPSV, porodné [online])

Rozhodný započitatelný příjem pro přiznání dávek Státní sociální podpory je pro níže uvedené dávky totožný, proto jej vymezím pouze u dávky Porodného, tak aby nedošlo ke zbytečnému opakování.

Příjem rozhodný pro přiznání dávky se stanoví jako měsíční průměr příjmů rodiny připadajících na rozhodné období. Měsíční průměr příjmů rodiny se stanoví jako součet jednotlivých měsíčních průměrů příjmů žadatele. (§ 4, Zákon č. 117/1995 Sb.)

Za příjem se pro účely stanovení rozhodného příjmu považují:

- příjmy, které jsou předmětem daně z příjmů fyzických osob podle zákona o daních z příjmů a nejsou od této daně osvobozeny,
- příjmy, které jsou podle zákona o daních z příjmů osvobozeny od daně z příjmů,
- dávky nemocenského pojištění a důchodového pojištění,
- podpora v nezaměstnanosti a podpora při rekvalifikaci,
- příjmy ze zahraničí obdobné příjmům uvedeným v první odrážce,
- rodičovský příspěvek pro nárok na přídavek na dítě a příspěvek na bydlení,
- přídavek na dítě pro nárok na příspěvek na bydlení,
- mzdové nároky podle zákona o ochraně zaměstnanců při platební neschopnosti zaměstnavatele,

- příjmy ze zahraničí obdobné příjmům uvedeným v odrážkách 6 až 8. (§ 5 odst. 1, Zákon č. 117/1995 Sb.)

Analogicky je pro zde uvedené dávky Státní sociální podpory vymezen i okruh společně posuzovaných osob, kterými jsou nezaopatřené děti, rodiče těchto dětí a rodiče těchto rodičů (za ty se považují i osoby, jimž byly nezaopatřené děti svěřeny do péče nahrazující péči rodičů na základě rozhodnutí příslušného orgánu), manželé, partneři nebo druh a družka. (§ 7 odst. 2, Zákon č. 117/1995 Sb.)

Podmínka, že osoby spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby, se považuje vždy za splněnou. Za nesplněnou se považuje tehdy, kde jsou rodiče rozvedeni, posuzuje se jako osoba společně posuzovaná s nezaopatřeným nezletilým dítětem rodič, s nímž dítě společně žije. (§ 7 odst. 3 písm. a, Zákon č. 117/1995 Sb.)

Péči a výdaje spojené s dítětem pokrývá dávka Rodičovského příspěvku.

Rodičovský příspěvek

Touto dávkou stát podporuje každého rodiče, jež pečuje o dítě, nejen nízkou příjmové rodiny. Právě pro rodiny s nízkými příjmy, je to ale při péči o dítě natolik významný příjem, že není možné dávku Rodičovského příspěvku v této práci vynechat.

Nárok na Rodičovský příspěvek má rodič, který po celý kalendářní měsíc osobně, celodenně a řádně pečuje o dítě, které je nejmladší v rodině, a to až do vyčerpání celkové částky 220 000 Kč, nejdéle do 4 let věku dítěte. (MPSV, rodičovský příspěvek [online])

Rodič může volit výši Rodičovského příspěvku, jestliže lze aspoň jednomu z rodičů v rodině stanovit k datu narození nejmladšího dítěte v rodině 70% 30násobku denního vyměřovacího základu v částce převyšující 7600 Kč až do maximální měsíční výše, jež bude odpovídat 70% z 30násobku denního vyměřovacího základu pro peněžitou pomoc v mateřství. (§ 430 odst. 3, Zákon č. 117/1995 Sb.) V opačném případě náleží Rodičovský příspěvek ve výši 7600 Kč měsíčně do konce devátého měsíce věku nejmladšího dítěte a od desátého měsíce věku ve výši 3800 Kč měsíčně do 4 let věku dítěte. (§ 30 odst. 5, Zákon č. 117/1995 Sb.)

Podmínkou nároku na Rodičovský příspěvek je, že dítě mladší 2 let navštěvuje jesle, mateřskou školu nebo jiné zařízení pro děti předškolního věku v rozsahu nepřevyšujícím 46 hodin v kalendářním měsíci. Dítě může navštěvovat léčebně rehabilitační zařízení nebo jesle, mateřskou školu nebo obdobné zařízení pro zdravotně postižené předškolní děti v rozsahu nepřevyšujícím 4 hodiny denně. (MPSV, rodičovský příspěvek [online])

Jestliže po odpočtu všech vyplacených částek Rodičovského příspěvku od celkové částky 220000 Kč zbývá částka, která je nižší než částka, která byla naposledy na Rodičovském příspěvku vyplacena, vyplatí se tento rozdíl ve splátce Rodičovského příspěvku náležejícího za poslední kalendářní měsíc. (§ 30 odst. 8, Zákon č. 117/1995 Sb.)

Nárok na Rodičovský příspěvek přiznaný z důvodu péče o nejmladší dítě v rodině zaniká posledním dnem kalendářního měsíce předcházejícího kalendářnímu měsíci, ve kterém se stalo nejmladším dítětem v rodině jiné dítě, které zakládá nárok na Rodičovský příspěvek, a to i v případě, že nebyla vyplacena celková částka Rodičovského příspěvku. (§ 30a odst. 1, Zákon č. 117/1995 Sb.)

Souběžně s Rodičovským příspěvkem rodiče nezaopatřených dětí žádají o dávku Přídavek na dítě.

Přídavek na dítě

Jedná se o další dávku, jejíž nárok je ovlivněný příjmem rodiny. Dosahují na něj tedy jen nízkopříjmové rodiny. Opět je to dávka, které musí být v práci věnované své místo.

Přídavek na dítě je základní dlouhodobou dávkou poskytovanou rodinám s dětmi. Nárok mají rodiny s příjmem do 2,4násobku životního minima. Přídavek na dítě je poskytován ve třech výších podle věku dítěte. (MPSV, přídavek na dítě [online]) Výše přídávku na dítě je rozdělena do tří kategorií dle věku dítěte. (§ 18, Zákon č. 117/1995 Sb.)

Přídavek na dítě náležející nezletilému nezaopatřenému dítěti se vyplácí osobě, která má dítě v přímém zaopatření, a to do konce kalendářního měsíce, v němž nezaopatřené dítě dovršilo zletilosti. (§ 19 odst. 2, Zákon č. 117/1995 Sb.) Po dovršení zletilosti se dávka vyplácí tomuto dítěti.

Pojem nezaopatřené dítě je v této dávce klíčový. Jedná se o dítě do skončení povinné školní docházky, a poté, nejdéle však do 26. roku věku, jestliže:

- se soustavně připravuje na budoucí povolání, nebo
- se nemůže soustavně připravovat na budoucí povolání nebo vykonávat výdělečnou činnost pro nemoc nebo úraz, anebo
- z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu je neschopno vykonávat soustavnou výdělečnou činnost. Posuzování zdravotního stavu pro účely tohoto zákona upravuje zákon upravující organizaci

a provádění sociálního zabezpečení. (§ 1 odst. 1, Zákon č. 117/1995 Sb.)

Razantní změnu přinesla novela zákona o státní sociální podpoře platná od 1. 10. 2017, která přináší změnu rozhodného období. Nově žadatelé dokládají příjem za kalendářní čtvrtletí předcházející měsíci uplatnění žádosti. Z interních statistik oddělení státní sociální podpory je znát snížení počtu Přídavku na dítě. Značný počet společně posuzovaných osob během teplých měsíců vykonával výdělečnou činnost. Příjem z této činnosti by byl za předcházejících podmínek rozložen do posuzovaného období (tj. kalendářního roku), avšak nyní je započítán do 3 měsíců.

Vzhledem ke snížení příjmu po přechodu na rodičovskou dovolenou, mnoha rodinám nezbyvají příjmy na pokrytí nákladů na bydlení. Pro tyto situace je určen Příspěvek na bydlení.

Příspěvek na bydlení

Stejně jako většina dávek Státní sociální podpory je i tato vázána na příjem rodiny. Není však výjimkou, kdy Příspěvek na bydlení pobírají i rodiny, kde je jeden z rodičů zaměstnán na hlavní pracovní poměr. Ve většině případů ale tuto dávku pobírají rodiny bez jakéhokoli příjmu ze závislé činnosti, proto jí je v práci věnován prostor.

Touto dávkou stát přispívá na náklady na bydlení rodinám a jednotlivcům s nízkými příjmy. Nárok na Příspěvek na bydlení má vlastník nebo nájemce bytu přihlášený v bytě k trvalému pobytu. (MPSV, příspěvek na bydlení [online])

Náklady žadatele musí přesahovat částku součinu rozhodného příjmu v rodině a koeficientu 0,30 a součin rozhodného příjmu v rodině a koeficientu 0,30 není vyšší než částka normativních nákladů na bydlení. (§ 24 odst. 1, Zákon č. 117/1995 Sb.)

Za vlastníka bytu se považuje i vlastník nemovitosti, ve které je byt, který vlastník užívá, pokud je v něm hlášen k trvalému pobytu. Za vlastníka bytu se považuje i manžel, který užívá byt na základě práva bydlení odvozeného od vlastnického práva druhého manžela, pokud nárok na Příspěvek na bydlení neuplatňuje manžel jako vlastník bytu. Za nájemce bytu se považují oba manželé, mají-li k bytu společné nájemní právo. (§ 24 odst. 2, Zákon č. 117/1995 Sb.) V případě, kdy splňuje podmínky nároku více osob, náleží dávka pouze jednomu.

Příspěvek na bydlení je určen jak osobám, jež v bytě fakticky žijí a hradily uvedené náklady na bydlení, tak i osobám, které při stejném okruhu společně posuzovaných osob žily v jiném bytě. V tomto případě je výše poskytnuté dávky ohraničena 80% příslušných normativních nákladů na bydlení, tyto upravuje výše

uvedený zákon. Normativní náklady jsou platné vždy pro kalendářní rok. (§ 24 odst. 2 písm. c, Zákon č. 117/1995 Sb.)

Rozhodným obdobím je kalendářní čtvrtletí předcházející měsíci, ve kterém si žadatel dávku uplatnil. Do nákladů na bydlení se pak započítávají takové náklady, které žadatel, nebo společně posuzovaná osoba uhradila. Jak je již uvedeno, tyto náklady musí být uhrazeny v rozhodném období. (§ 25 odst. 2, Zákon č. 117/1995 Sb.) V případě, kdy žadatel v rozhodném období obdržel vrácenou částku, jako přeplatek na nákladech a bydlení, snižuje se částka nákladů na bydlení v tom kalendářním čtvrtletí, kdy k vrácení částky došlo, a to i v případě, že vrácená částka byla za dobu delší než toto kalendářní čtvrtletí. (§ 24 odst. 3, Zákon č. 117/1995 Sb.)

Pokud rozhodný příjem rodiny, z něhož se vychází při stanovení výše Příspěvků na bydlení, nedosahuje částky životního minima rodiny, započítává se pro stanovení výše Příspěvků na bydlení jako rozhodný příjem rodiny částka odpovídající životnímu minimu této rodiny. (§ 27 odst. 3, Zákon č. 117/1995 Sb.)

Výše dávky se vypočítá jako rozdíl mezi normativními náklady na bydlení a rozhodným příjmem rodiny vynásobeným koeficientem 0,30. V případě, kdy jsou náklady na bydlení nižší než normativní náklady na bydlení, náleží Příspěvek na bydlení ve výši rozdílu mezi náklady na bydlení a rozhodným příjmem rodiny vynásobeným koeficientem.

Pokud rodině s nezaopatřenými dětmi klesnou příjmy natolik, že ani s výše uvedenými dávkami nejsou schopni pokrýt náklady spojené se zajištěním základních životních potřeb, mohou využít dávek ze systému Hmotné nouze.

7.1.3 Dávky Hmotné nouze

Všechny z níže uvedených dávek jsou spjaty s nízkými příjmy a evidencí uchazeče o zaměstnání, což je zásadní podmínkou nároku na dávky Hmotné nouze. Tyto dávky jsou však poslední v rámci záchranné sociální sítě, a proto je jim věnován závěr teoretické části práce. Z toho důvodu jsou tyto dávky pro nízkopříjmové jedince a rodiny natolik důležité.

Příspěvek na živobytí

Nárok na Příspěvek na živobytí má osoba v hmotné nouzi podle § 2 odst. 2 písm. a), jestliže její příjem a příjem společně posuzovaných osob nedosahuje částky živobytí posuzovaných osob. Splňuje-li podmínky nároku na Příspěvek na živobytí více společně posuzovaných osob, náleží Příspěvek na živobytí jen jednomu, a to osobě určené na základě dohody těchto osob. Nedohodnou-li se tyto osoby, určí orgán pomoci v hmotné nouzi, který o Příspěvku na živobytí rozhoduje, které z těchto osob se Příspěvek na živobytí přizná. (§ 21 odst. 1, 2, Zákon č. 111/2006 Sb.) Celková částka živobytí za domácnost se skládá pouze z částek živobytí jednotlivých společně posuzovaných osob, nepřihlíží se již k částce k zajištění nákladů na domácnost. Ta je zohledněna v Doplatku na bydlení. (Jahoda, et al, 2008, s. 28)

Okruh lidí, na které se Zákon o pomoci v hmotné nouzi zaměřuje, je zaměřený na široký okruh osob, jež nelze jednoznačně určit. Obecně se klientem stává ten, kdo splňuje zákonem stanovená kritéria. S představením příjemců dávek nám může pomoci studie Šimíkové, je však třeba mít na paměti, že závěry studie nelze použít na všechny klienty. Studie uvádí, že životní situace příjemců dávek pomoci v hmotné nouzi se vyznačuje nejen nedostatečnými příjmy, ale zahrnuje celý komplex potíží při zvládnutí nároků jejich sociálního prostředí. Valná část příjemců hmotné nouze se totiž, jak vyplývá z výzkumu, není schopna uplatnit na trhu práce nebo se uplatňuje na jeho okraji. Téměř polovina pobíratelů doplatku na bydlení žije v nevyhovujícím bydlení, často v komerčních ubytovnách. Z čehož vyplývá, že adresáti dávek pomoci v Hmotné nouzi často vykazují znaky sociálního vyloučení. Konkrétně se jedná o „vyloučení z pracovního trhu, ekonomické vyloučení, nejisté a nevyhovující bydlení a závislost na sociálních dávkách“. (Jahoda, et al, 2008, s. 28)

Za osobu v hmotné nouzi je považována ta osoba, která je:

- nezaopatřeným dítětem,
- v pracovním nebo obdobném vztahu a to v rozsahu alespoň 20 hodin měsíčně,
- poživitelem starobního důchodu,

- invalidní ve třetím stupni,
- osobou pobírající peněžité dávky nemocenského pojištění z důvodu těhotenství a mateřství nebo rodičem celodenně, osobně a řádně pečujícím alespoň o 1 dítě,
- osobou osobně pečující o dítě ve věku do 10 let závislé na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni I nebo osobou osobně pečující o osobu závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II (středně těžká závislost), nebo ve stupni III (těžká závislost) anebo ve stupni IV (úplná závislost),
- poživitelem příspěvku na péči ve stupni II (středně těžká závislost), nebo ve stupni III (těžká závislost) anebo ve stupni IV (úplná závislost),
- uznána dočasně práce neschopnou,
- práce neschopná z důvodu, který by byl u pojištěnce pojištěného podle zákona o nemocenském pojištění důvodem pro rozhodnutí ošetřujícího lékaře o vzniku dočasné pracovní neschopnosti,
- vedena v evidenci uchazečů o zaměstnání. (§ 3 odst. 1, Zákon č. 111/2006 Sb.)

Zároveň je zapotřebí vymezit také osobu, jež se za osobu v hmotné nouzi nepovažuje. Je to osoba,

- která prokazatelně neprojevuje snahu zvýšit si příjem vlastním přičiněním,
- která není v pracovním nebo obdobném vztahu, nevykonává samostatnou výdělečnou činnost a není vedena v evidenci uchazečů o zaměstnání, popřípadě osoba, která je v pracovním nebo obdobném vztahu, ale nemá z těchto vztahů v rozhodném období příjem,
- která je vedena v evidenci uchazečů o zaměstnání a bez vážných důvodů odmítla vykonávat krátkodobé zaměstnání nebo účastnit se v cíleném programu k řešení zaměstnání,
- které nevznikl nárok na nemocenské nebo jí náleží ve snížené výši, a to z důvodu, že si přivodila pracovní neschopnost úmyslně,
- která je osobou samostatně výdělečně činnou a její příjem po odečtení přiměřených nákladů na bydlení nedosahuje částky živobytí proto, že se nepřihlásila k nemocenskému pojištění,
- které za neplnění povinností zákonného zástupce dítěte spojených s řádným plněním povinné školní docházky byla uložena sankce,

- která nastoupila výkon zabezpečovací detence nebo trestu odnětí svobody nebo byla vzata do vazby. (MPSV, příspěvek na živobytí [online])

Za společně posuzovanou osobu se považuje ten, kdo společně se žadatelem o výše uvedenou dávku užívá byt, jiný než obytný prostor nebo ubytovací zařízení a podílí se na společném hospodaření. Prokázání okruhu společně posuzovaných osob je nyní na dokazování ze strany klienta. V praxi je však tato forma prokazování velice nešťastná a to především ve sporných situacích. (§ 8 odst. 1, Zákon č. 111/2006 Sb.)

Pro účely hmotné nouze se za příjem považuje příjem ze závislé činnosti, náhrada mzdy nebo sníženého platu, podpora v nezaměstnanosti, dávek důchodového pojištění a ostatní započitatelné příjmy dle zákona o životním a existenčním minimu s výjimkou příspěvku na živobytí. (HN §9 odst. 1) V případě, kdy žadatelé o dávku prokazují náklady na bydlení, jsou jim ze započitatelného příjmu odečteny tzv. přiměřené náklady na bydlení, za tyto náklady se považují skutečné náklady na bydlení, nejvýše však do výše 30%, a v hlavním městě Praze do výše 35% příjmu. (§ 9 odst. 2, Zákon č. 111/2006 Sb.)

Rozhodným obdobím, za které je zjišťován příjem, je období 3 kalendářních měsíců předcházejících měsíci, v němž byla uplatněna žádost o dávku, nebo pokud došlo u osoby nebo společně posuzovaných osob k podstatnému poklesu příjmu období kalendářního měsíce, v němž byla žádost o dávku uplatněna. Za podstatný pokles příjmu považuje zákon ztrátu či rapidní úbytek příjmu. (§ 10, Zákon č. 111/2006 Sb.)

Pro zhodnocení nároku na výše uvedenou dávku je dále třeba posoudit celkové sociální a majetkové poměry, tím Zákon o pomoci v hmotné nouzi rozumí hodnotu movitého a nemovitého majetku vycházejícího z jeho zjištěné ceny, kterého lze využít ihned, popřípadě po určité době, pro zvýšení příjmu, a to jak krátkodobě k překlenutí přechodného stavu hmotné nouze, tak dlouhodobě, pokud nelze využít jiné možnosti. Z movitého a nemovitého majetku, uvedeného ve větě první, je vyloučen majetek, jehož prodej nebo jeho jiné využití nelze po osobě vyžadovat. Pokud jde podle poměrů osoby o běžný nemovitý nebo movitý majetek, jehož hodnota je zjevně nízká nebo naopak tak vysoká, že nelze mít pochyby o tom, že majetkové poměry nebrání přiznání dávky nebo naopak jsou na překážku přiznání dávky. (§ 15 odst. 2, Zákon č. 111/2006 Sb.)

Částku živobytí osoby je možno zvýšit o dietní stravování a to vzhledem ke zdravotnímu stavu osoby. Prováděcí předpis stanoví typ diety od odborného lékaře, jež je k potvrzení diety příslušný. (§ 29, Zákon č. 111/2006 Sb.) Jednou z nejčastěji pobíraných diet je dieta v těhotenství a mateřství, k odůvodnění této diety se však kontaktní pracoviště staví rozličně. Pracovníci Oddělení

hmotné nouze zastávají dva přístupy k této věci. První, solidární typ, navyšuje částku živobytí všem nastávajícím a kojícím matkám. Druhý však s odborným lékařem konzultuje nutnost zvláštního stravování při změně stavu ženy, kdy většina lékařů ordinuje běžný stravovací režim těhotných a kojících matek. Navýšení částky živobytí je tedy čistě na správním uvážení daného pracovníka.

Výše částky živobytí může být naopak i krácena, což upravuje § 32, který hovoří o tom, že částka živobytí je krácena osobě, které byla rozsudkem soudu stanovena vyživovací povinnost, jež není plněna ve stanoveném rozsahu. Dlužná částka výživného v tomto případě musí překročit 3 násobek měsíční stanovené výše vyživovací povinnosti. (§ 32, Zákon č. 111/2006 Sb.)

Další možnost krácení nebo naopak zvýšení částek živobytí umožňuje i výkon veřejné služby. Veřejnou službou se rozumí pomoc obcím nebo dalším subjektům zejména v oblastech zlepšování životního prostředí, udržování čistoty ulic a jiných veřejných prostranství, pomoci v oblasti kulturního a sportovního rozvoje a sociální péče. Veřejná služba je vykonávána osobami v hmotné nouzi a osobami vedenými v evidenci uchazečů o zaměstnání na základě písemné smlouvy. Za výkon veřejné služby nenáleží odměna. (§ 18 odst. 1, Zákon č. 111/2006 Sb.) Jestliže osoba, jež je vedena v evidenci uchazečů o zaměstnání a pobírá dávky Hmotné nouze v posledních 6 kalendářních měsících veřejnou službu ani aktivity v rámci zprostředkování zaměstnání nevykonala, dojde ke snížení částky živobytí na existenční minimum. V případě vykonání veřejné služby v rozsahu nad 20 hodin za předchozí kalendářní měsíc, částka živobytí zůstává ve stejné výši. Pokud osoba odpracuje více jak 30 hodin měsíčně, náleží navýšení částky živobytí o 605Kč.

Po zhodnocení výše uvedených oblastí může být přistoupeno k samotnému rozhodnutí o přiznání Příspěvků na živobytí. Dle správního řádu je lhůta pro rozhodnutí o přiznání dávky stanovena na 30 až 60 dní od data uplatnění žádosti. V praxi je délka trvání přiznání dávky ovlivněna náročností daného řízení a úrovní spolupráce žadatele. (§ 42, Zákona č. 500/2004, Sb.)

Doplatek na bydlení

Druhá dávka pomoci v Hmotné nouzi řeší nedostatek příjmu k uhrazení nákladů na bydlení tam, kde nestačí vlastní příjmy osoby či rodiny včetně Příspěvků na bydlení ze systému Státní sociální podpory. Dávka je poskytována vlastníku užívajícímu byt, nebo jiné osobě, která užívá byt na základě smlouvy, rozhodnutí, nebo jiného právního titulu. Dávku lze také poskytnout vlastníku stavby pro individuální či rodinnou rekreaci, která splňuje zákonem dané stavebně technické standardy kvality bydlení. (MPSV, doplatek na bydlení [online])

Zákon o pomoci v Hmotné nouzi pamatuje i na specifické situace spojené s bydlením. V případech hodných zvláštního zřetele může orgán pomoci v Hmotné nouzi Doplatek na bydlení poskytnout do části bytu, po splnění hygienických podmínek a udělení souhlasu obce do ubytovacího zařízení a po splnění stavebně technických standardů kvality bydlení do jiného než obytného prostoru. Jako případ hodný zvláštního zřetele se vždy považuje ubytování v pobytových sociálních službách (např. azylový dům, domov pro seniory, chráněné bydlení). (MPSV, doplatek na bydlení [online])

Podmínkou nároku na Doplatek na bydlení je získání nároku na Příspěvek na živobytí. Zákon však umožňuje poskytnout Doplatek na bydlení i osobám, kterým Příspěvek na živobytí přiznán nebyl a to z toho důvodu, že příjem osoby a společně posuzovaných osob přesáhl částku živobytí osoby a společně posuzovaných osob, ale nepřesáhl 1,3násobek částky živobytí osoby a společně posuzovaných osob. (MPSV, doplatek na bydlení [online])

Výše Doplatku na bydlení za kalendářní měsíc činí rozdíl mezi částkou odůvodněných nákladů na bydlení připadajících na kalendářní měsíc, sníženou o Příspěvek na bydlení za předchozí kalendářní měsíc, a částkou, o kterou příjem domácnosti zvýšený o vyplacený Příspěvek na živobytí převyšuje částku živobytí společně posuzovaných osob domácnosti. (Jahoda, et al, 2008, s. 37)

Odůvodněné náklady na bydlení jsou stanoveny náklady v místě obvyklými, které se každý rok aktualizují, tak, aby byla stanovena jejich reálná výše. Takto je upraveno jak nájemné, tak voda, topení, energie a ostatní služby spojené s bezprostředním užíváním bytu. (§ 34 odst. 1-3, Zákon č. 111/2006 Sb.)

V rámci Doplatku na bydlení je stejně jako u dávky Příspěvku na živobytí sledován započitatelný příjem, který je popsán již výše, zde ho znovu definovat tedy nemá význam. Je však třeba upozornit na rozdíl ve výpočtu Doplatku na bydlení, ve kterém nejsou odečítány přiměřené náklady na bydlení. (§ 35, Zákon č. 111/2006 Sb.)

Mimořádná okamžitá pomoc

Dávka Mimořádné okamžité pomoci reaguje na názorně vymezené situace dle zákona, kdy žadatel nemá dostatek financí a ani jeho sociální a majetkové poměry mu neumožňují situaci překonat. Zákon stanovuje šest takových situací, kdy osobě hrozí:

- vážná újma na zdraví,
- postižení vážnou mimořádnou událostí (živelní pohroma, větrná pohroma, ekologická havárie, požár apod.)

- nedostatek prostředků k úhradě jednorázového výdaje spojeného např. se zaplacením poplatku za vystavení duplikátů osobních dokladů
- nutný výdaj na předmět dlouhodobé potřeby a jeho opravy (např. lednice, pračka, postel, atd.),
- nedostatek prostředků k uhrazení odůvodněných nákladů vznikajících v souvislosti se vzděláním nebo se zájmovou činností nezaopatřených dětí a na zajištění nezbytných činností souvisejících se sociálně-právní ochranou dětí,
- ohrožení sociálním vyloučením (Jde např. o situace osob vracejících se z vězení, z dětského domova a z pěstounské péče po dosažení zletilosti nebo po ukončení léčby chorobných závislostí). (MPSV, mimořádná okamžitá pomoc [online])

Jedná se o dávku nenárokovou, její přiznání je závislé na správním uvážení orgánu pomoci v Hmotné nouzi. V praxi se tento způsob rozhodování často setkává s nevolí žadatelů, zejména těch, kteří se v rámci pobírání dávek na jiném kontaktním pracovišti Úřadu práce ČR setkali s odlišným, často solidárnějším správním uvážením.

Dle interních statistik kontaktního pracoviště v Olomouci, jsou nejčastěji pobíranými mimořádnými okamžitými pomocemi újma na zdraví a výdaj na předmět dlouhodobé potřeby a jeho opravy.

EMPIRICKÁ ČÁST

8. Organizace a realizace výzkumného šetření

Empirická část práce je tvořena popisem techniky sběru dat, kritérii k výběru respondentů, realizací šetření a vyhodnocením oblastí výzkumných otázek. Cílem šetření bylo popsat aktivity Úřadu práce ČR směrem k dlouhodobě nezaměstnaným rodičům s nezletilými dětmi a výzkumným šetřením zjistit sociální fungování dlouhodobě nezaměstnaných rodin s nezletilými dětmi s ohledem na pomoc ze strany Úřadu práce ČR.

8.1 Technika sběru dat

Jako nejvhodnější technika pro sběr dat se v tomto případě zdá tzv. polostrukturovaný rozhovor. Polostrukturovaný rozhovor je vhodný zejména proto, že si tazatel připraví základní oblasti rozhovoru, což lze chápat jako samotné jádro tématu, které je třeba v jeho rámci zmínit. Stanovená témata a tomu podřízené otázky lze v průběhu rozhovoru zaměňovat, doplňovat či přidávat úplně nové, dle vývoje situace. Výhodou polostrukturovaného rozhovoru je, že se může tazatel respondenta během probíhajícího rozhovoru doptávat a ujasňovat si sdělené odpovědi tak, aby se ujistil, zda jim porozuměl správně a nedošlo ke zbytečným komunikačním nejasnostem. Vhodnost využití polostrukturovaného rozhovoru kvituje i Hendl a to tím, že o této technice tvrdí, že se vyznačuje definovaným účelem, určitou osnovou a velkou pružností celého procesu získávání informací. (Hendl, 2016, s. 164)

Výzkumné šetření zahrnuje i případové studie. Ty jsou vhodným doplněním šetření. Hendl ji definuje jako intenzivní studium jednoho případu – tedy jedné situace, jednoho člověka, jednoho problému. (Hendl, 2016, s. 62) Případové studie byly vytvořeny na základě prostudování spisových dokumentací dvou vybraných rodin. Vybrány byly takové rodiny, na jejichž situaci šlo nejvíce demonstrovat odlišnosti.

Kritéria pro výběr respondentů

Cílovou skupinou jsou klienti oddělení Hmotné nouze na vybraném pracovišti. Hlavním kritériem byla struktura rodiny; jedná se o úplné rodiny (tedy sezdáný či nesezdáný partnerský svazek, se dvěma a více nezletilými dětmi), jež jsou v evidenci Úřadu práce ČR déle než 3 roky. Tento typ respondentů byl zvolen zejména kvůli dvěma dospělým osobám v domácnosti, kdy jedna může či již pečuje o nezletilé děti a druhá může aktivně projevovat snahu na získání pracovního uplatnění.

Respondenty jsem vybírala záměrně na základě prostudování jejich spisové dokumentace. Důležitým kritériem pro výběr respondentů byla jejich rodinná situace. Pro výzkumné šetření byly zvoleny úplné rodiny, s minimálním počtem nezaopatřených dětí, s určitou délkou nezaměstnanosti a podobným místem skutečného pobytu. Volila jsem ty rodiny, které mají skutečný pobyt v Olomouci. Toto kritérium bylo zvoleno záměrně tak, aby byla zaručena stejná rovnost příležitostí.¹

Příprava rozhovoru, formulace otázek

Úmysl zapojit klienty do výzkumného šetření jim byl nejdříve sdělen osobně během jednání ve věci ověření dávek Hmotné nouze. Představila jsem jim záměr a obsah výzkumného šetření a ujistila je, že jejich odpovědi budou anonymní. Měli dostatečný čas na rozmyšlenou, po kterém všichni oslovení s účastí souhlasili.

Rozhovory se uskutečnily v prostorech Úřadu práce ČR v Olomouci. Pro dosažení maximálního klidu a uvolnění respondentů probíhaly po pracovní době. S písemným svolením respondentů byly rozhovory zaznamenávány do archů, a průměrná délka rozhovoru činila 35 minut. Respondentům byly kladeny otevřené otázky, které byly rozděleny do tří kategorií.

Limity výzkumu

Domnívám se, že zásadním limitem mého výzkumného šetření je má osobní znalost a praktická zkušenost s dlouhodobě nezaměstnanými lidmi. To bezesporu výzkumnému šetření prospělo, a zejména má znalost problematiky a také klientů pomohla s jejich důvěrou. Na druhou stranu jsem do realizace

---

¹ V užším, tradičnějším pojetí znamená rodina skupinu lidí spojená pouty pokrevního příbuzenství nebo právních svazků. V širším pojetí, jež se rozšiřovalo v USA a v některých státech EU se za rodinu považuje i skupina lidí, která se jako rodina deklaruje na základě vzájemné náklonnosti. V některé fázi svého vývoje obvykle rodina sdílí společnou domácnost. (Matoušek, 2016, s. 177)

výzkumného šetření přicházela s očekáváním. Mohlo to tak ovlivnit náhled na celou problematiku, výběr respondentů i jejich odpovědi. I přes snahu být sebevíc neutrální je nemožné oprostit se od toho, že s respondenty již nějakou dobu spolupracuji. Při studiu mě dostupné odborné literatury jsem došla ke zjištění, že není této problematice věnován příliš velký prostor. Dovolím si také tvrdit, že mé téma je natolik specifické, že ani odborná veřejnost nemusí o tom, co se odehrává na jednotlivých odděleních hmotné nouze, vůbec vědět. Získané informace mohou být tedy přínosem nejen pro studenty, ale například jako studijní materiál pro budoucí pracovníky oddělení.

Respondentům byly kladeny následující dotazy:

- I. Oblast demografických údajů
  - a. Do jaké věkové kategorie spadáte? (rozdělit po 5 letech)
  - b. V jakém typu rodiny žijete? (manželství, druh/družka)
  - c. Délka partnerského vztahu?
  - d. Kolik máte v rodině nezletilých dětí?
  - e. Jaké je vaše/vašeho druha nejvyšší vzdělání?

- II. Oblast sociálního fungování
  - a. Jak trávíte svůj volný čas?
  - b. Ovlivňuje nízký příjem trávení vašeho volného času?
  - c. Brání nízký příjem vašim volnočasovým aktivitám?
  - d. Ovlivňuje nízký příjem volbu vašich koníčků, zálib nebo návyků (kouření, alkohol)?
  - e. Ovlivňuje nízký příjem velikost a kvalitu vašich zakoupených potravin a nákupů obecně?
  - f. Umožňuje vám nízký příjem zabezpečovat denní režim (pravidelná denní strava, nákupy (pravidelné denní/nákladnější nárázové), hygiena – potřebná drogerie, apod.), nebo jste byla nucena využít bankovních či nebankovních půjček?
  - g. Jaké překážky vám brání svoji aktuální sociální situaci zlepšit?
  - h. Projevuje se nízký příjem v omezení pořízení televize, počítače nebo internetu?
  - i. Omezuje vás nízký příjem v kontaktech (návštěvách) vaší rodiny, přátel?

- III. Oblast pomoci respondentům výzkumného šetření
  - a. Co konkrétně přivedlo vaši rodinu k tomu, že jste se na pomoc ze strany Úřadu práce ČR obrátili?
  - b. Pomáhala vám předtím i rodina, nebo jste se rovnou obrátili na Úřad práce ČR?
  - c. Jak dlouho využíváte pomoci ze strany Úřadu práce ČR?
  - d. O jakou konkrétní pomoc ze strany Úřadu práce ČR se přesně jedná?
  - e. Považuje pomoc ze strany Úřadu práce ČR za dostatečnou?
  - f. Jakým způsobem se snažíte svoji situaci zlepšit?
  - g. Jak vnímají děti vaší aktuální sociální situaci/pobírání dávek?
  - h. Využíváte i jiné poskytovatele pomoci (sociální služby apod.)?

- i. Co vám nejvíce pomohlo k tomu, že jste nyní již zaměstnána a nejste závislá na pomoci státu?

8.4 Vyhodnocení informací získaných výzkumným šetřením

Tato část se zabývá kvalitativní analýzou dat, která byla získána polostrukturovanými rozhovory. Cílem je pomocí rozhovorů zjistit sociální fungování dlouhodobě nezaměstnaných rodin s nezletilými dětmi s ohledem na pomoc ze strany Úřadu práce ČR. Otázky jsou vyhodnoceny po kategoriích, v nichž jsou rozebírány jednotlivé otázky.

8.4.1 Vyhodnocení odpovědí oblasti I. Demografické údaje

V demografické oblasti bylo zjišťováno, do jaké věkové kategorie respondenti spadají, v jakém typu rodiny žijí a jak dlouho jejich partnerský vztah trvá, kolik je v tomto vztahu nezaopatřených dětí a jakého nejvyššího vzdělání se podařilo respondentům dosáhnout.

Do jaké věkové kategorie spadáte?				
A	B	C	D	E
45	28	33	37	30

Vzhledem k výběru cílové skupiny této diplomové práce, tedy rodiče s nezletilými dětmi, je věk respondentů předem odhadnutelný. Věkové rozpětí dotazovaných se pohybuje od 28 do 45 let.

Jedná se tedy o ekonomicky aktivní dobu života, kdy může jedinec potenciálněmu zaměstnavateli nabídnout relativně nejvíce schopností. Přes to tito lidé dlouhodobě využívají pomoci ze strany Úřadu práce ČR.

V jakém typu vztahu žijete?				
A	B	C	D	E
nesezdané	nesezdané	nesezdané	nesezdané	sezdané

Výběr cílové skupiny se zdál být v počátcích realizace této práce snadný a jasný. Při následné volbě konkrétních rodin jsem však narazila na nečekaný, avšak z hlediska společenských statistik odhadnutelný problém, a to počet úplných rodin v naší společnosti. Dle Českého statistického úřadu bylo v roce 2011 v České republice 4.375 tis. hospodařících domácností, z toho úplných rodin pak jen 49%. V rámci oddělení je úplných rodin pouze pár desítek. (ČSÚ, Jaké je složení domácností v ČR [online])

Pouze v jednom případě rodin se jednalo o sezdané partnerství, zbylé rodiny žily v nesezdaných partnerstvích.

Délka partnerského vztahu?				
A	B	C	D	E
4	8	9	7	11

I v případě délky partnerství jsem při rozhovorech narazila na fakt, že pouze u dvou rodin trvá vztah po celou dobu života dětí, kdy druh či manžel je otcem všech dětí. U zbylých respondentů je stávající druh již několikatým partnerem za života dětí.

Kolik máte v rodině dětí?				
A	B	C	D	E
3	2	2	5	2

Minimální počet dětí byl jedním ze zásadních faktorů pro výběr respondentů a byl stanoven na nejméně 2 děti. Součástí výzkumného šetření tedy byly rodiny od 2 do 5 dětí. Z toho dvě rodiny mají 3 a více dětí.

Rodiny s různým počtem dětí jsem pro rozhovory zvolila záměrně, a to proto, abych ukázala, že v případě rodin s více dětmi nemusí být rodiče limitováni pro zapojení se na trhu práce. Což se výzkumným šetřením také potvrdilo. Rodině se třemi dětmi se v druhé polovině tohoto roku podařilo v případě obou rodičů zapojit na trhu práce a tím pádem nebýt závislý na pomoci ze strany Úřadu práce.

Rodiny s menším počtem dětí (2 dětmi) by měli mít vzhledem k menší časové náročnosti péče o nezletilé větší prostor a šanci k uplatnění. To se však rozhovory nepotvrdilo. Výzkumného šetření se účastnily celkem 3 čtyřčlenné rodiny, z čehož rodině A se tak jako rodině B v posledních měsících podařilo uplatnit na trhu práce.

Jaké je vaše/vašeho druhu nejvyšší vzdělání?				
A	B	C	D	E
Výuční list (oba)	Maturita Výuční list	Základní vzdělání Výuční list	Základní vzdělání Výuční list	Základní vzdělání Výuční list

Šest z deseti dotazovaných absolvovali vyučení v různých oborech (prodavačka, obráběč kovů, automechanik, zedník, kosmetička). Pouze jedna dotazovaná ukončila středoškolský maturitní obor v oblasti turistického ruchu. Tři dotazovaní pak splnili povinnou školní docházku.

U vybraných rodin dosažené vzdělání pro zapojení se na trhu práce nebylo výhodou, u osob s ukončenou povinnou školní docházkou spíše nevýhodou.

Všichni respondenti uvedli jako místo svého aktuálního bydliště Olomouc, to bylo i podmínkou výzkumného šetření, podobně jako věkový rozestup respondentů (28 až 42), počet dětí (min. 2) a rodinné uskupení. Poslední kritérium bylo při plánování výzkumného šetření problematické, protože jak bylo uvedeno dříve, počet úplných rodin není tak častý. Naprostým potvrzení se naopak stala otázka dotazující se na vzdělání; odpovědi potvrdily mé odhady (základní vzdělání, střední s výučním listem či maturitní zkouškou).

8.4.2 Vyhodnocení odpovědí oblasti II. Sociální fungování

V oblasti sociálního fungování bylo zjišťováno, jakým způsobem rodiny s nezaopatřenými dětmi tráví volný čas a zda nedostatek příjmu trávení volného času nebo denního režimu omezuje.

Jak trávíte svůj volný čas?				
A	B	C	D	E
S dětmi	S dětmi	S dětmi S rodinou	S dětmi	S dětmi

Volným časem je v této otázce myšlen volný čas obecně; tedy čas po příchodu dětí ze školky či školy. Rodiny odpověděly, že záleží, jaké zrovna panuje počasí. V případě, kdy je hezky, jsou s dětmi venku, nejčastěji na hřišti občas na koupališti. V opačném případě jsou doma, nebo na návštěvě u rodiny nebo přátel.

Ovlivňuje nízký příjem trávení vašeho volného času?				
A	B	C	D	E
Ano	Ano	Ano	Ano	Ano

U této otázky se všechny rodiny shodly na tom, že nízký příjem ovlivňuje jejich volný čas, což je pochopitelné. Průměrná výše nabízených kroužků v Olomouci se pohybuje kolem 1.000Kč za pololetí. Tento výdaj je pro osoby, jež se nacházejí na hranici chudoby náročný.

Některé rodiny uvedly, že kroužky pro své děti hradí pomocí tzv. „mopky“ (tento výraz je u klientů Úřadu práce ČR velice používaný a představuje dávku mimořádné okamžité pomoci určenou na pokrytí různých výdajů, což je popsáno v teoretické části). Díky tomuto příspěvku jejich děti chodí i na dva kroužky týdně. Je zajímavé, že rodiny A B, E, i když znají možnost využití mimořádné okamžité pomoci, se k tomuto neuchýlily. Na otázku, proč takto neučinili, odpověděli, že své děti posílají na takové kroužky, na které jsou schopni v rámci širší rodiny ušetřit sami.

Ovlivňuje nízký příjem volbu vašich koníčků, zálib nebo návyků (kouření, alkohol)?				
A	B	C	D	E
Kroužky ano kouří	Kroužky ano kouří	Kroužky ne kouří	Kroužky ano	Kroužky ano

Zde lze odpovědi rozdělit do dvou skupin. První, jež zastupují rodiny C, D, uvedly, že vzhledem k tomu, že na kroužky svých dětí používají mimořádné okamžité pomoci, je jim to jedno. Děti na různé kroužky chodí, i když na to rodiče finance nemají. Druhá skupina, zastává opačný názor. Nízký příjem volbu koníčků a zálib ovlivňuje. Nemohou totiž dopřát svým dětem kroužky, které by si opravdu přály navštěvovat, a zvolí jim levnější nebo mnohdy i žádné. Rodiny sdělily, že ještě nikdy nebyly společně jako celá rodina v kině. Taková záliba dle jejich propočtů při pětičlenné rodině vyjde nejméně na 1.000Kč, což si bohužel nemohou dovolit.

Při zodpovídání této otázky bylo na rodičích vidět, že jsou z toho, že svým dětem nemohou dopřát o něco více, velice smutní a mrzí je to. Přitom však na dotaz, zda oni mají nějaké záliby či návyky, 8 z 10 dospělých uvedlo, že kouří pravidelně každý den. Krabička jim prý vydrží zhruba dva dny. Když vezmeme v úvahu průměrnou hodnotu krabičky cigaret (cca 95Kč), dostaneme se na částku necelých 1.500Kč, kterou by mohli věnovat každý měsíc navíc svým dětem. Když jim byla tato částka během rozhovorů sdělena, oponovali tím, že i oni přece musí mít nějakou zálibu.

Ovlivňuje nízký příjem velikost a kvalitu vámi zakoupených potravin a nákupů obecně?				
A	B	C	D	E
Ano	Ano, ale	Ano	Ano	Ano, ale

Odpovědi na tuto otázku byly totožné. Respondenti se shodli na tom, že jejich nízký příjem ovlivňuje velikost a kvalitu jejich nákupů. Jídlo nakupují každý den po malém množství a to zejména supermarketových značek, tj. nejlevnější produkty na trhu. Nakupovat chodí raději sami bez dětí, které by dle jejich slov v obchodech jen „vymrčovaly“ a chtěly něco, co jim koupit nemohou, a toho se chtějí vyvarovat. Opět bylo vidět zklamání; chtěly by dětem koupit lepší produkty, ale to jim finanční možnosti bohužel nedovolují.

Ovlivňuje vám nízký příjem zabezpečovat denní režim (pravidelná denní strava, nákupy (pravidelné denní/nákladnější nárazové), hygiena – potřebná drogerie, apod.), nebo jste byla nucena využít bankovních či nebankovních půjček?				
A	B	C	D	E
Ano	Ano	Ano, ale	Ano	Ano

Pravidelný denní režim se rodičům daří zabezpečovat, v těžkých chvílích je jídlo zajištěno minimálně dětem a oni se uskrmní. Tyto odpovědi se při rozhovorech také opakovaly: „*Děti musí mít jídlo vždy, my to hold musíme někdy vydržet.*“ Nárazové nákladnější nákupy jsou horší. Málokdy je schopna rodina vyšší výdaj zvládnout a zaplatit jej najednou. „*Když to přijde v půlce měsíce, když nám přišly zrovna peníze od vás, tak to zvládneme, ale pak zase bojujeme celý měsíc..nebo taky hlavně záleží na tom, co to zrovna je za výdaj, na dost věcí nám totiž přispějete vy..pračka, lednička, postel...takže to hodně záleží.*“ V takových situacích přichází kritický okamžik. V případě, kdy rodina na poskytnutí příspěvku na pořízení dané věci nedostane příspěvek od Úřadu práce České republiky, obrací se ve většině případů na nebankovní společnosti, které bohužel pro naše klienty nemají potřebu zkoumat jejich bonitu. Ti pak mnohdy nejsou schopni své závazky hradit a dostávají se do začarovaného kruhu splácení půjčky další půjčkou. Z interní statistiky počtu exekucí na „hlavu“ je proti necelé 1/3 klientů daného oddělení Hmotné nouze vydána exekuce, kterou nejsou schopni, v některých případech ani ochotni nějak řešit.

Jaké překážky vám brání svoji aktuální sociální situaci zlepšit?				
A	B	C	D	E
Nulové pracovní zkušenosti	Péče o děti	Zdravotní stav	Péče o děti	Péče o děti

Tady bych odpovědi rozdělila do dvou skupin. V prvním případě se jedná o rodiny, které aktuálně využívají pomoci ze strany Úřadu práce České republiky. Druhá skupina jsou pak dvě rodiny, kterým se v průběhu realizace této diplomové práce podařilo zapojit na trhu práce.

První skupina jsou rodiny, které mají dvě až pět dětí. V případě těchto rodin rodiče celodenně nepečují o děti a netrápí je žádné dlouhodobé zdravotní komplikace. Respondenti odpovídali tak, že jsou celodenně zaměstnáni péčí o své nezletilé děti a nejsou tak schopni pracovat řádných 8 hodin denně. Považuji za potřebné zmínit, že tyto děti navštěvují předškolní či základní školní instituce. S dotazem, co rodiče dělají během dopoledne či odpoledne, co jsou

děti ve vzdělávacích institucích, odpověděli: „*Ráno je zavedem do školy, pak jdeme nakoupit, zastavíme se třeba u sousedky, nebo ona třeba u nás na kafe, no a pak jdeme dom, připravím něco na oběd, pak si odpočinu a jdu zase pro děcka, vždycky to hrozně rychle uteče.*“ V tu chvíli bylo nemožné se nezeptat na dotaz, který se sám nabízel a to sice: Jak myslíte, že takový denní režim zvládají rodiny, ve kterých oba rodiče chodí do práce? Dokážete si představit, že byste takto fungovali? „*No to nechápu, jak to zvládají. Víím, že takový rodiny jsou, to je jasný, ale musí to být šílený, moc si to nedokážu představit, vstávat na 6, ráno nachystat děčkám a z práce rychle spěchat zase pro ně.*“ Dlouhodobě nezaměstnaní jedinci mají velice rozvolněný denní režim, který je velice těžké nastavit na běžné fungování (práce, rodina, volný čas).

Naprostu odlišně odpovídaly rodiny A, B, které již nejsou závislé na pomoci ze strany Úřadu práce ČR. Ty jako jednu z překážek vnímaly péči o děti až tehdy, kdy právě péči o děti jako překážku vnímali budoucí zaměstnavatelé. Ti se doptávali, zda a jak velké děti uchazeč o zaměstnání má a jestli je schopen jejich péči zajistit tak, aby byl spolehlivým zaměstnancem. Další překážku dle jejich sdělení vyvolal také zaměstnavatel, který měl obavu z toho, že jedinec, jež byl dlouhodobě v evidenci Úřadu práce ČR, nebude spolehlivý.

Projevuje se nízký příjem v omezení pořízení televize, počítače nebo internetu?				
A	B	C	D	E
Ano, snažíme se šetřit	Ano, řešíme půjčkou	Ano, máme starý typ	Ano, řešíme půjčkou	Ne, máme z bazaru

Televize se během rozhovorů zdála být naprostu neodmyslitelnou součástí domácností. Některé rodiny měly dokonce dvě televize, jednu v obývacím pokoji, druhou v dětském pokoji. S dotazem, kde na takto vysoký výdaj sehnaly finance, sdělili: „*To jsou televize za pár šupů z bazaru, na novou nemáme.*“ S počítačem to však bylo naprostu naopak. Jen jedna rodina vlastní počítač starého typu, který dostali od svých známých za přijatelnou částku, internet však nemají.

Omezuje vás nízký příjem v kontaktech (návštěvách) vaší rodiny, přátel?				
A	B	C	D	E
Ano, rodina je daleko	Ne, rodina je blízko	Ne, rodina je blízko	Ne, rodina je blízko	Ne, rodina je blízko

U této otázky se odpovědi lišily v tom, zda má rodina své příbuzné v okolí Olomouce či dál. V případě, kdy se příbuzní nenacházeli daleko, nebránil nízký příjem v jejich návštěvách. V opačném případě to měly rodiny nastaveno tak, že příbuzní dojížděli spíše za nimi, nebo se střídali.

Odpovědi potvrdily to, že rodiny jsou vlivem nízkého příjmu ovlivněny v řadě denních zvyků. V oblasti sociálního fungování byla však řada odpovědí překvapujících. Zejména otázka týkající se návyků, kdy všechny rodiny, kromě rodiny E pravidelně kouří, což představuje nemalý výdaj rodinného rozpočtu, který by mohl být použit např. na vzdělávání dětí, či zakoupení kvalitních potravin. Finanční gramotnost osob pobírajících dávky Hmotné nouze není zcela vysoká. To bylo potvrzeno i prostřednictvím pozorování v rámci běžného jednání. Rodiče i děti jsou oblečeni novým, moderním a často i značkovým ošacením, rodiče a děti starší 13 let mají svůj smartphone, doma minimálně jedna televize. Avšak zakoupené jídlo je nekvalitní, kroužky pro děti buď žádné, nebo proplácené v rámci „MoPky“.

8.4.3 Vyhodnocení odpovědí oblasti III. Oblast pomoci

V oblasti pomoci bylo zjišťováno, jaká situace rodinu k využití dávek Úřadu práce ČR přivedla, zda před touto pomocí byla poskytována i pomoc ze strany rodiny, jak dlouho rodiny využívají pomoci ze strany ÚP, jak jsou s ní spokojeni, případně kde vidí prostor po zefektivnění.

Co konkrétně přivedlo vaši rodinu k tomu, že jste se na pomoc ze strany Úřadu práce ČR obrátili?				
A	B	C	D	E
Opustil nás druh	Ztráta zaměstnání	Nízký příjem	Nízký příjem	Nízký příjem

Odpovědi se u každého z respondentů týkaly snížení příjmu. Na dotaz o jaký příjem se jednalo, se pak odpovědi začaly odlišovat. U rodin A, B, E to bylo vlivem ukončení pracovního poměru s následným nepřiznáním podpory v nezaměstnanosti. Rodiny v této době neměly finanční rezervu na pokrytí výpadku hlavního příjmu. V dalším případě matku pobírající rodičovský příspěvek opustil druh. U rodiny C to byla situace, kdy byla rodina společně posuzovaná s rodiči jednoho z partnerů, rodina se následně osamostatnila, ale neměli žádný příjem, a tak se obrátili na pomoc ze strany Úřadu práce České republiky.

Pomáhala vám předtím i rodina, nebo jste se rovnou obrátili na Úřad práce ČR				
A	B	C	D	E
Ano, hodně	Ano, ale jen málo	Ano, ale jen pro děti	Ne, nemáme dobré vztahy	Ano, hlavně rodiče z mé strany

Rodinné vztahy se ukázaly být velice pevné. U čtyř rodin bez pomoci rodičů nastalo klesnutí na sociální dno zhruba o půl roku dříve než v případě rodiny D, kdy se příbuzní od členů své rodiny naprosto distancovali. Jednalo se o takovou pomoc, kdy příbuzní nedávali do rukou finanční prostředky přímo, ale prostřednictvím konkrétní pomoci. Respondentka to popsala tak, že: „*Mamka měla strach, že ty peníze použiju třeba na něco jinýho, takže to udělala tak, že nám nakoupila, nebo zaplatila děckám něco ve škole. Dost nám to pomohlo, i teď jsme za to rádi, není to sice tak často, protože už to našim není příjemný a je mi blbý za nima pořád chodit, ale vždycky nějak pomůžou, no ale ze začátku to byl nejvíc no... Když jsem pak šla zažádat o dávky k vám na úřad, tak jsem se cítila hrozně, jak nějakaj pól, zrovna jsem narazila na hrozně nepříjemnýho chlapa na*

ícéčku, bylo to hrozný, ale nic jinýho nám nezbylo. („ícéčko“ je označení pro informační centrum, které slouží pro podávání nových žádostí).

Jak dlouho využíváte pomoci ze strany Úřadu práce ČR?				
A	B	C	D	E
7	5	Více jak 10	Více jak 10	8

Nejkratší dobou využívání pomoci ze strany Úřadu práce ČR bylo pět let. Dlouhodobá nezaměstnanost byla také jedním z kritérií pro výběr respondentů. U rodiny C a D byla délka evidence delší jak deset let, klienti to ani přesně nevěděli. Po prostudování jejich dokumentace jsem však k tomuto údaji dospěla. Rodina D je v evidenci Úřadu práce od roku 2003, tedy 14 let. Tato rodina sdělila: *„Dávky jsou ještě horší, musíme nosit pořád víc papírů a přitom dostáváme míň, bych chtěla vidět, jak by z toho někdo z těch lidí z parlamentu nebo odkud dokázal vyžít.“*

O jakou konkrétní pomoc ze strany Úřadu práce ČR se přesně jedná?				
A	B	C	D	E
Dáky hmotné nouze + Státní sociální podpory	Dáky hmotné nouze + Státní sociální podpory	Dáky hmotné nouze + Státní sociální podpory	Dáky hmotné nouze + Státní sociální podpory	Dáky hmotné nouze + Státní sociální podpory

Respondenti využívají dávky napříč celou škálou poskytované pomoci ze strany Úřadu práce ČR. Aktuálně se jedné zejména o opakované dávky Hmotné nouze (příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení), ale i ty jednorázové (mimořádné okamžité pomoci a to různých druhů). Dlouhodobě rodiny využívají také dávek Státní sociální podpory (přídavky na děti, rodičovský příspěvek, příspěvek na bydlení), jednorázově pak porodné. Za dobu vedení v evidenci Úřadu práce ČR to byla také podpora v nezaměstnanosti.

Považujete pomoc ze strany Úřadu práce ČR za dostatečnou?				
A	B	C	D	E
Ano, dá se vyžít	Ne, málo, hlavně na bydlení	Ano, pokud chodí včas	Ano, nějak to zvládáme	Ne, moc se z toho žít nedá

Rodiny považují dávky poskytované Úřadem práce ČR za dostačující, pokud se jedná o běžné výdaje a pokud dávky přicházejí včas. Bohužel měsíce, kdy správní řízení ve věci posouzení nároku na výše uvedené dávky trvá déle, vlivem přehlcenosti oddělení, odchází výplata dávek zpravidla v druhé půli měsíce, a takové měsíce nebývají výjimkou. To zda dávky od Úřadu práce přijdou včas nebo o týden či dva později je pro rodiny téměř likvidační. Ovšem klíčový sociální pracovník nemá na včasnost zpracování valný vliv. Zpracování dávek, kde je třeba odůvodnit její výši, se řídí procesem schvalování, což znamená kontrolu spisové dokumentace, jež po sobě provádí tři pracovníci oddělení. V praxi je tento systém bohužel nešťastný, ovšem snaha toto změnit zatím není dostatečně velká.

Jakým způsobem se snažíte svoji situaci zlepšit?				
A	B	C	D	E
Vlastní aktivita	Spolupráce s ÚP	Ze zdravotních důvodů nelze	Nijak, pečuji o děti	nijak

Tady bych opět odpovědi rozdělila do dvou skupin. První skupinou jsou rodiny C, D, E, které jsou stále závislé na pomoci ze strany Úřadu práce. Ty svoji aktivitu popisují takto: „*Snažit se snažíme, to víte, že se nám to nelíbí, že jsme pořád na hmotce, ale není to zas tak jednoduchý, jak si lidi myslí. Docházíme pravidelně na schůzky na pracák, kde nám mají najít zaměstnání. Většinou jsou to ale pohovory na nic, že když tam přijdeme, tak nám buď řeknou, že už je místo obsazený, nebo se nás začnou vyptávat, no a když zjistí, že jsme dlouhodobě na pracáku a pobíráme hmotku, tak s náma nechcou mít nic společného. Připadáme si pak jako blbci a už ani nemáme chuť chodit na další... nebo nás taky třeba posílají na práci, kde bych dostala snad ani ne 10.000,-Kč, proč bych ale takovou práci měla dělat, když od vás dostaneme ještě víc? Za takovou částku by snad nikdo nedělal.*“

U rodin A a B, které se vymanily ze závislosti na sociálních dávkách, byly odpovědi odlišné. Rodina A projevovала nadměrné aktivity, nejen že docházeli na

schůzky se svoji zprostředkovatelkou, ale i sami posílali životopisy a obvolávaly možné zaměstnavatele do té doby, než pracovní uplatnění našly. U rodiny B, to bylo dle jejich slov štěstí, docházeli jen na pravidelné schůzky v rámci zprostředkování zaměstnání a byli úspěšní.

Jak vnímají děti vaši aktuální situaci/pobírání dávek?				
A	B	C	D	E
Jen starší, mladší ne	Zatím ještě ne	Zatím je starší syn	Ještě ne	Zatím je starší děti

To zda děti vnímají sociální situaci své rodiny, je ovlivněno jejich věkem. Respondenti uvedli, že děti navštěvující předškolní zařízení, rodinné klima v této oblasti příliš nevnímají. Rapidní změna ovšem nastává po jejich příchodu na základní školu. Dle sdělení rodičů až v této době začínají děti vnímat rozdíly a uvědomovat si nižší sociální úroveň své rodiny.

Respondenti k tomu uvedli toto: „*Jednou tak přišla Anička ze školy a říkala, že se jich učitelka ptala na to, co dělají jejich rodiče, no a ona prej nevěděla, co má říct, tak odpověděla, že jsme doma a ta učitelka se prej ptala ještě dál, jestli teda chodíme někam do práce...to od ní si myslím nebylo hezký. Anička z toho pak byla špatná a ptala se mě, co teda děláme, aby jí to pak mohla teda říct.*“

Více však rozdíl děti vnímají v oblečení a elektronice: „*To tak jednou sedíme doma a koukáme na telku a syn řekne, proč nemáme větší telku? Kluci ve škole říkali, že maj doma stovkovou a my tady máme takovou hrůzu a ještě k tomu pár programů, kde nic nedávaj.. no a odešel pryč. Snažíme se jim vysvětlit, že se teď nemáme moc dobře, ale že na jídlo máme a to je důležitý, to ale děcka nechápou.*“

Vyžíváte i jiné poskytovatele pomoci (sociální služby apod.)?				
A	B	C	D	E
Ani ne	Ne	Ano	Ne	ne

Jedinou poradenskou službou, kterou mimo Úřadu práce ČR respondenti navštěvovali je sociální poradenství v rámci Magistrátu města Olomouce, ať už to základní, nebo speciální v podobě sociálně-právní ochrany dětí. Jinam dle jejich slov nemají potřebu chodit, se všim pomůžeme my.

Co vám nejvíce pomohlo k tomu, že jste nyní již zaměstnána a nejste závislá na pomoci státu?				
A	B	C	D	E
Vlastní aktivita	Nevím, asi spolupráce s Úřadem práce ČR	-	-	-

Poslední otázka byla položena rodinám A, B, které se ze závislosti na Úřadu práce vymanily. Každá rodina toho však dosáhla jinak.

U rodiny A se jednalo o projevení své vlastní aktivity při hledání zaměstnání. V případě rodiny B to bylo dle jejich slov spíše štěstí, žádnou aktivitu navíc nevykonávali, jen chodili tam, kam byli posláni.

Druh sociální dávky, jež rodiny pobírají je ovlivněna především stářím dětí a samozřejmě výší příjmu, v tomto případě rodiny žádají přídavky na děti, porodné, rodičovský příspěvek. Respondenti dále využívají celou řadu sociálních dávek, od výše zmíněných, přes příspěvek na bydlení, dávky hmotné nouze a podpory v nezaměstnanosti. Výše příjmu a jeho ztráta je nejčastější situací, kdy se rodiny na pomoc státu obracejí. Milým překvapením byl fakt, že první záchrannou sítí byla širší rodina, která dle odhadů respondentů podporovala své příbuzné minimálně půl roku, až po této době byly rodiny nuceny obrátit se na pomoc ze strany ÚP. Pouze rodina D se na pomoc ze strany širší rodiny nemohla spolehnout.

Respondenti se shodli, že pomoc jim poskytovaná je dostačující, pokud přichází včas. Právě ono slůvko včas je pro rodiny klíčové, ne-li existenční. Zákonné nastavení pro výplatu sociálních dávek je výplata v rámci kalendářního měsíce. Pokud se ale na situaci podíváme z lidského, nikoli právního hlediska, je opoždění obdržení dávky pro rodiny opravdu likvidační. Bohužel byrokratické nastavení způsobu schvalování dávek a nedostatek pracovníků oddělení způsobují, že jsou sociální dávky často odesílány ve druhé polovině měsíce, fyzické obdržení dávky klientem pak cca o 7 dní později.

Právě tato nespolehlivost systému by mohla klienty motivovat ke zlepšení situace a změně stávajícího života. Jak je z dílčích výsledků výzkumného šetření patrné, mnohdy pouhá spolupráce s ÚP a nevyvinutí další vlastní aktivity nestačí. Dle aktuálních volných pracovních míst na Olomoucku je práce dostatek. Zaměstnavatelé si však vybírají motivované potenciální zaměstnance s chutí do práce a samozřejmě potřebnými dovednostmi. Takovýchto uchazečů o zaměstnání je bohužel méně než se jeví.

Vyrůstat v rodině, jež je závislá na sociálních dávkách má pro vyrůstající nezaopatřené dítě, které si situaci svých rodičů plně uvědomuje, dva možné důsledky. První, to negativní, je smíření se se stávající situací a naučení se v takovýchto podmínkách žít. Druhý, do budoucnosti mnohem pozitivnější, je ten, že se sice dospívající naučí pro nezbytně nutnou dobu spokojit se stávajícím životem, ale nesouhlasí s ním a podniká takové kroky, aby dal svojí budoucnosti lepší směr.

8.4.4 Případové studie

Výzkumné šetření bylo pro úplnost doplněno případovými studiemi, aby byla problematika zpracována co nejkomplesněji. Obsahem případových studií je snaha o uvedení co nejkomplesnější kazuistiky klienta, tedy případové studie, jež čerpá z reálného případu osob vyžadujících specifický zájem ze strany Úřadu práce ČR.

I. Případová studie

Klient

Klientem je v tomto případě celý rodinný systém, který pro možnost svého běžného denního fungování a naplňování funkce rodiny jakožto specifického sociálního uskupení potřebuje podporu, již čerpá právě z možností, jež mu nabízí ÚP.

Rodinná anamnéza

Rodina, jež je předmětem kazuistického šetření, sestává z celkem 7 osob - kromě matky a otce, také potomků narozených do rodinného uskupení. Žijí v nesezdaném partnerství z celkem pěti dětmi, jsou 4 nezletilí.

Matce je 35 let, otci 38 let. Děti jsou – na základě postupnosti dle data svého narození – následujícího věku: 20 let (nejstarší syn), 15 let (nejstarší dcera), 11 let (mladší dcera), 8 let (mladší syn) a 3 roky (nejmladší syn).

Jedná se tedy o úplnou rodinu, kde u rodičů ovšem nedošlo k oficiálnímu sňatku, nejedná se o manželský pár.

Pracovní anamnéza

Rodiče jsou dlouhodobě vedeni v registru Úřadu práce ČR, krajské pobočky v Olomouci.

Za dobu 13 let, kdy jsou zde rodiče evidováni, nebyl ani jeden z nich nikdy zaměstnán. Předchozí pracovní zkušenosti (jež byly uváděny při registraci na pracovním úřadu) byly na různých pozicích, spíše se jednalo o krátkodobá zaměstnání. Pracovní anamnézy otce i matky uváděné rodiny tak mají v zásadě nulovou historii.

Z hlediska studijní minulosti je možné u matky detekovat pouze absolvování povinné školní docházky na základní škole. Otec je vyučeným v oboru malířství a natěračství.

Uváděná délka registrace obou osob na Úřadu práce ČR je zmíněna pouze v souvislosti

s fungováním obou osob jakožto partnerů. Ještě před seznámením a založením rodiny byli jak otec, tak matka dětí evidováni na Úřadech práce ČR, ovšem vzhledem k adrese svých tehdejších trvalých bydlišť se jednalo o jiné krajské pobočky, než je již dříve uváděná Olomouc.

Sociální anamnéza

Rodina žije v České republice, dlouhodobě pobývá konkrétně v Olomouckém kraji.

Z hlediska finančního zajištění rodiny fungují rodiče s dětmi tak, že pobírají celou řadu státem vyplácených sociálních dávek. Konkrétně se jedná o následující formy podpory, které jsou jim sociálním systémem vypláceny:

Pomoc v hmotné nouzi – zde rodiče pobírají státní příspěvek na živobytí a taktéž takzvanou mimořádnou okamžitou pomoc;

Státní sociální podpora – zde jsou partneři pobírateli celé řady příspěvků konkrétně se jedná o příspěvek na bydlení, rodičovský příspěvek, přídavky na děti, v minulosti též porodné;

Příspěvek na péči – jedná se o výplatu financí souvisejících s péčí o 11letou dceru, jíž byl přiznán nárok rodičů na podporu v souvislosti s péčí I. stupně na základě jejího dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu.

Finanční anamnéza

Rodiče pěti dětí tak ve výsledku každý měsíc získávají od státu skrze výplatu pomoci v hmotné nouzi, státní sociální podpory a příspěvků na péči pravidelně částku kolem 25 000Kč - 30 000Kč v závislosti na měnícím se příjmu a výši nákladů na bydlení.

Dle slov partnerů je tato částka ucházející. Dokáží z ní společně se svými dětmi měsíčně vyžít.

Přesto, že veškeré příjmy rodiny pocházejí ze státem zajišťované sociální podpory, rodina nepřispívá státu v žádné podobě, ani tím, že by byla nucena platit daně či jiné odvody.

Problém rodiny

Základní problém, jež by bylo zapotřebí řešit, nevychází ze strany rodiny jako takové. Otec, matka, ani děti samotné nevykazují známky toho, že by byli motivováni ke změně stávající situace.

Problémem v práci s dospělými členy uváděného rodinného uskupení je ten, že nevykazují tendenci zapojit se do aktivního pracovního procesu (momentálně, ale ani do budoucna).

Tento fakt se netýká pouze obou rodičů pěti dětí, ale momentálně již i nejstaršího syna, který je plnoletý a s ohledem na věk, jehož v současnosti dosahuje, by již měl být taktéž postupně zapojován na trhu práce.

Nastavení jakéhokoli individuálního či systémového (rodinného) plánu, jež by vedl ke změně stávající situace a jejímu efektivnímu řešení, je tak z hlediska sociální práce téměř nemožným úkolem. (Herzog a Herzogová, 2017)

Současný stav

Oba partneři se zdají být v roli rodičů potomků celkem sedmičlenného rodinného uskupení se svým sociálním statutem a sociálním fungováním rodiny jako takové zcela spokojeni.

Děti ani dospělí v rodině nejsou nijak zvlášť deprivováni v rámci uspokojování svých základních potřeb – jídlo, ošacení, ubytování – a tendenci k zisku vyššího sociálního statusu (například na základě dosažení vyššího stupně vzdělání či získání pracovního místa) nevykazují. Dle vlastních slov rodičů žijí podobně, jako všichni jejich známí a příbuzní.

Jediné přání související se změnou stávajícího životního stylu a finančního zajištění rodiny vykazují v bodě, kdy se shodují, že by si chtěli pořídit např. finančně nákladnější vybavení bytu či automobil, který by se rodině hodil. Do budoucna s ním ovšem dle vlastního vyjádření počítají, protože s přibývajícím věkem a rozrůstající se rodinou bude stále těžší dopravovat se například k lékaři, nebo na úřady.

Další vývoj rodiny

U svých dětí rodiče počítají s tím, že obě dívky dokončí základní školu, u mladšího a nejmladšího syna by byli rádi, kdyby jeden pracoval jako řidič vysokozdvizného vozíku ve skladu a druhý nejlépe jako policista.

Nejstarší syn se prý nechystá nastoupit do zaměstnání, jelikož si našel přítelkyni a během několik málo měsíců nejspíš budou společně čekat dítě (syn i jeho partnerka se tak budou moci spolehnout na výplatu financí od státu stejně, jako nyní činí jeho rodiče).

Toto je dle rodičů zcela v pořádku, jelikož na nejstarší dítě již nepobírají žádné konkrétní sociální dávky a při odchodu z rodiny tak nebude tento příjem scházet v rodinném rozpočtu.

Vlastní sociální zajištění do budoucna pak rodiče vidí v možném dalším pořízení nových potomků, a pokud by toto již nebylo možné (například z hlediska zdraví partnerky), bude o ně postaráno dětmi již narozenými. Jakým konkrétním způsobem by tato péče měla probíhat, partneri blíže nerozvádějí.

Návrhy na další postup

V současné době není již naprosto ojedinělým jevem, aby osoba romského etnika dosáhla potřebného stupně vzdělání a následně získala dobré pracovní místo. Ačkoli může být pro romskou menšinu podobná cesta složitější, než je tomu u ostatních Čechů, jsou dnes Romové nejen kvalifikovanou pracovní silou, ale taktéž například právníky apod. Stejně tak nelze obecně hovořit o nedostatku pracovních míst pro české zaměstnance, a to vzhledem ke stávající ekonomické situaci naší země.

V tomto ohledu tak je nutné pracovat s oběma dospělými v rámci sledovaného rodinného uskupení zejména z hlediska motivačního. Je velice důležité, aby základem sociálního života a fungování zvolené rodiny nebyly pouze a jen finanční toky plynoucí jim ze státní kasy tak, jak tomu bylo do nynějška.

Vzhledem ke skutečně dlouhé době evidence obou partnerů na úřadu práce lze říci, že jejich osobní snaha o nalezení zaměstnání a zajištění ekonomické soběstačnosti rodinné jednotky, kterou spolu založili, zde není nijak vysoká.

Revize stávající situace by tak byla možná například formou nastavení a dodržování jasně stanovených kontrolních mechanismů sociálních pracovníků, kteří budou s dospělými jednat.

Je možné zejména doporučit trvání na prokázání aktivní snahy o hledání pracovního uplatnění v podobě (zpočátku alespoň krátkodobě zastávaného)

nastoupení do pracovního poměru minimálně u jednoho z rodičů, kdy v případě nedodržení této podmínky v určitém časovém termínu budou rodině odebrány sociální dávky, které nyní pobírá. O této skutečnosti musejí být oba partneři jasně vyrozuměni dopředu a svým podpisem by měli podobnou skutečnost odsouhlasit. Taktéž pracovník Úřadu práce ČR či jiná pověřená osoba by tento protokol měla striktně dodržovat bez ohledu na osobní sympatie či volené výmluvy nezaměstnaných dospělých, s nimiž bude přicházet do styku.

Na základě takto zkušeného „náviku“ je možné očekávat určitou proměnu náhledu na osobní zaměstnanost u matky i otce pěti dětí, u nichž prozatímni pracovní morálka nebyla příliš doložena.

Nejedná se o aktivní pracovní sílu, ale pasivní pobíratele sociálních dávek a příspěvků.

II. Případová studie

Klient

I v případě druhé případové studie je klientem celý rodinný systém, který pro možnost svého běžného denního fungování a naplňování funkce rodiny jakožto specifického sociálního uskupení potřebuje podporu, již čerpá právě z možností, jež mu nabízí sociální systém ČR.

Rodinná anamnéza

Rodina, jež je předmětem kazuistického šetření, sestává z celkem 5 osob. Kromě matky a jejího druha, také potomků narozených do rodinného uskupení. Žijí spolu v nesezdaném partnerství a jsou zde přítomny celkem tři děti, z čehož dvě jsou nezletilé.

Matce je 42 let, příteli 38 let. Děti jsou – na základě postupnosti dle data svého narození – následujícího věku: 19 let (nejstarší dcera), 16 let (prostřední dcera) a 12 let (nejmladší dcera).

Jedná se tedy o úplnou rodinu, kde u rodičů ovšem nedošlo k oficiálnímu sňatku, nejedná se o manželský pár.

Pracovní anamnéza

Rodiče jsou dlouhodobě vedeni v registru Úřadu práce ČR, krajské pobočky v Olomouci.

Za dobu 7 let, kdy jsou zde rodiče evidováni, byly zaměstnání na krátkodobé dohody o provedení práce, především sezónní. Předchozí pracovní zkušenosti (jež byly uváděny při registraci na pracovním úřadu) byly na základě dlouhodobých pracovních smluv, u matky v oboru prodeje a u otce v obráběčské profesi. O zaměstnání přišli v období hospodářské krize, matka následně po ukončení rodičovského příspěvku.

Z hlediska studijní minulosti je možné u matky detekovat střední vzdělání ukončené výučním listem v oboru prodavačka u jejího druha pak taktéž výuční list a to v oboru obráběč kovů.

Sociální anamnéza

Rodina žije v České republice, dlouhodobě pobývá konkrétně v Olomouckém kraji.

Z hlediska finančního zajištění rodiny fungují rodiče s dětmi tak, že pobírají celou řadu státem vyplácených sociálních dávek. Konkrétně se jedná o následující formy podpory:

Dávky pomoci v hmotné nouzi – zde rodiče pobírají příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádné okamžité pomoci,

Dávky státní sociální podpory – zde jsou partneři pobírateli celé řady příspěvků, konkrétně se jedná o příspěvek na bydlení, rodičovský příspěvek, přídatky na děti a v minulosti též porodné.

Finanční anamnéza

Rodiče tří dětí tak ve výsledku každý měsíc získávají od státu skrze výplatu pomoci v hmotné nouzi a státní sociální podpory pravidelně částku kolem 20 000Kč - 25 000Kč v závislosti na měnícím se příjmu a výši nákladů na bydlení.

Dle slov partnerů je tato částka ucházející. Dokáží z ní společně se svými dětmi měsíčně vyžít.

Přesto, že veškeré příjmy rodiny pocházejí ze státem zajišťované sociální podpory, rodina nepřispívá státu v žádné podobě, ani tím, že by byla nucena platit daně či jiné odvody.

Problém rodiny

Základní problém, jež by bylo zapotřebí řešit, nevychází ze strany rodiny jako takové. Matka i její druh projevují vlastní aktivitu a jsou motivováni ke změně stávající situace.

Problémem v práci s dospělými členy uváděného rodinného uskupení je ten, že i když vykazují tendenci zapojit se do aktivního pracovního procesu, naráží na odmítnutí ze strany potenciálního zaměstnavatele (oba dva kvůli dlouhodobé nezaměstnanosti).

Pravidelná negace jejich aktivity, však může vyústit ve ztrátu motivace, v nejhorším případě ke spokojenosti s dosavadním způsobem života a ustrnutí v něm.

Současný stav

Oba partneři se zdají být v roli rodičů potomků celkem pětičlenného rodinného uskupení se svým sociálním statutem a sociálním fungováním rodiny jako takové téměř spokojeni, až na předávání způsobu života svým dětem a nemožnosti splnění jejich přání.

Dospělí cítí, že jsou jejich děti deprivovány v rámci uspokojování svých základních potřeb – jídlo, ošacení, ubytování – a tendenci k zisku vyššího sociálního statusu (například na základě dosažení vyššího stupně vzdělání či získání pracovního místa).

Rodiče však vykazují nemalou vlastní aktivitu k získání pracovního uplatnění na hlavní pracovní poměr, což se oběma dospělým v rodině taky podařilo. Po 7 letech závislosti na pomoci ze strany Úřadu práce ČR, jsou rodiče zapojeni do trhu práce.

Další vývoj rodiny

U svých dětí rodiče počítají s tím, že dvě starší dívky dokončí střední školu a v rámci své odbornosti naleznou uplatnění na trhu práce. U nejmladší dcery nyní trvá povinná školní docházka.

Rodiče doufají, že za dobu závislosti na pomoci ze strany Úřadu práce ČR nepřevzaly jejich dcery podobný vzorec chování a nebudou tímto ve svém životě poznamenány. U nejstarší dcery mají menší obavy, jelikož v době studia navštěvovala odbornou praxi, za kterou pobírala odměnu, v létě si pak sama nachází různé brigády a má snahu pracovat. Větší obavy mají spíše o prostřední dceru, která je nyní v období adolescence a která se aktuálně projevuje naprostou neaktivitou ve všech ohledech, ale zároveň velkým chtíčem po různých hmotných věcech. Vývoj nejmladší dcery se rodičům zdá být zatím bez problému a jakýchkoli negativních poznatků.

Vlastní sociální zajištění do budoucna pak rodiče vidí v udržení stávajícího zaměstnání a prodloužení pracovní smlouvy na neurčito. Zájem a chuť o práci mají a nepřejí si být opět závislí na pomoci ze strany Úřadu práce ČR.

Návrhy na další postup

V současné době již rodina není závislá na pobírání dávek Úřadu práce ČR, stala se nezávislou. Jedinou dávkou, kterou doposud pobírají, je dávka přídatku na dítě, na kterou i přes svůj čtvrtletní příjem dosahují.

Motivace a neodbytná snaha změnit situaci rodiny pomohla k tomu, aby rodiče získali pracovní uplatnění. Je nutné zmínit, že tito dospělí se ale nespolehali jen na spolupráci z Úřadu práce ČR, ale na vlastní riziko a s opakovanými neúspěchy, hledali a kontaktovali potenciální zaměstnavatele, až našli takové, kteří jejich zkušenosti a dovednosti dokázali ocenit a zaměstnali je.

8.5 Shrnutí informací získaných výzkumným šetřením a případovými studii

Cílem výzkumného šetření bylo zjistit sociální fungování dlouhodobě nezaměstnaných rodin s nezletilými dětmi s ohledem na pomoc ze strany Úřadu práce ČR.

Výsledky výzkumného šetření jsem rozdělila do tří skupin, dle oblastí rozhovorů, a to demografické, sociální fungování a oblast pomoci ze strany Úřadu práce ČR.

Respondenti byli ve věku od 28 do 42 let s aktuálním bydlištěm v Olomouci. Jedná se o úplné rodiny, buďto v partnerském či sezdaném partnerství s délkou vztahu od 3 let výše. Partneři nejsou v několika případech otci všech dětí. V rodinách žije od 2 do 5 dětí. Nejvyšší vzdělání je středoškolské s maturitou, převládá však středoškolské s výučním listem, tři rodiče pak dokončili pouze povinnou školní docházku.

Vzhledem k výše uvedeným demografickým skutečnostem, zejména věku respondentů, dosaženému vzdělání a jejich aktuálnímu bydlišti, spolu s aktuálním stavem na trhu práce v Olomouci, umožňují tyto skutečnosti teoreticky alespoň jednomu dospělému jedinci (rodiči) možnost uplatnit se na trhu práce.

Respondenti se shodli na tom, že vzhledem k nízkému příjmu, jsou ovlivněni v trávení volného času, kterého mají vlivem absence pracovního uplatnění více než ostatní. Dospělí členové domácnosti nenavštěvují pravidelně ani narázově žádné sportovní zařízení, divadla nebo něco podobného. Kromě dvou rodičů, však všichni uvedli, že jsou aktivními kuřáky, což je vzhledem k ceně krabičky cigaret drahý návyk. Dětem volí rodiče takové volnočasové aktivity, které proplácí Úřad práce ČR z dávky mimořádné okamžité pomoci určené na tento výdaj. Jiné aktivity nevolí, neboť by nebyli schopni je uhradit. Stejně tak nejsou schopni uhradit nákladnější výdaje, jako je pořízení pračky, ledničky, televize apod. V tomto případě se řada z nich obrací na nebankovní společnosti se žádostí na poskytnutí půjčky, kterou často nejsou schopni splácet. V jiných oblastech jako v návštěvě rodiny, přátel nebo zajištění pravidelné stravy dětem je nízký příjem tolik neovlivňuje.

Vzhledem k nízkému příjmu je zřejmé, že pravidelný i nepravidelný denní režim jedinců potažmo rodin, jež pobírají sociální dávky poskytované Úřadem práce ČR, bude značně odlišný od režimu rodin, kde jsou dospělí členové zaměstnání. Částečně je to vyrovnané alespoň zmíněnými mimořádnými

okamžitými pomocemi, určenými na úhradu zájmových či vzdělávacích kroužků pro děti.

To, co rodiny přivedlo až k podání žádosti o dávky Hmotné nouze, tedy využití onoho posledního záchranného lana, se u rodin, které se podílely na výzkumném šetření, lišilo. Důvody lze rozdělit do tří kategorií. První z nich je ztráta zaměstnání, kterou jedinec nemohl ovlivnit (jednalo se o snižování stavů zaměstnanců). V druhém případě se jednalo o situace, kdy otec či druh (jako živitel) rodinu opustil, také nelze jasně říci, zda na tomto nese vinu matka, nebo k rozpadu vedly jiné důvody. Poslední kategorií jsou však rodiny, které se po osamostatnění ihned staly závislými na dávkách poskytovaných Úřadem práce ČR. Tito jedinci měli na ovlivnění své situace dostatečné kompetence, avšak z jim neznámých důvodů je nevyužili. Rodiny využívají dávky poskytované Úřadem práce ČR napříč celým spektrem, od porodného, přídavků na děti, přes příspěvek na bydlení, až po dávky Hmotné nouze a to příspěvku na živobytí a doplatku na bydlení, a jednorázově i mimořádných okamžitých pomoci. To, jak rodiny pomoc vnímají, se dle odpovědí dalo rozdělit do dvou oblastí. Některé rodiny jsou za pomoc vděční a vyžijí z toho, co prostřednictvím dávek obdrží. Jsou však i rodiny, kterým tato finanční pomoc nedostačuje, a ocitají se v dluhových problémech.

Sociální dávky, a to zejména dávky Hmotné nouze, jsou záměrně nastaveny tak, aby odběratelům neposkytovaly přiměřený nebo dokonce vysoký komfort. Jejich výše je vypočítána tak, aby dostačovala na udržení základní životní úrovně a tím jedince motivovala k účasti na trhu práce.

9. Závěr

Stále aktuální a významné společenské téma, jež bylo ústředním motivem této práce, nedává spát sociálním pracovníkům a snad ani politickým činitelům, jež svoji aktivitu prezentují formou novelizací příslušných zákonů. V diplomové práci bylo cílem popsat aktivity Úřadu práce ČR směrem k dlouhodobě nezaměstnaným rodičům s nezletilými dětmi a výzkumným šetřením zjistit sociální fungování dlouhodobě nezaměstnaných rodin s nezletilými dětmi s ohledem na pomoc ze strany Úřadu práce ČR. Práce se skládá ze dvou částí. V první, teoretické části, jsem se věnovala nezaměstnanosti, její charakteristice a negativním dopadům, které s sebou přináší. Dále jsem popisovala politiku nezaměstnanosti a jejího vykonavatele, tedy Úřad práce ČR a jakou pomoc rodinám s nezletilými dětmi poskytuje. Tato teoretická část byla nezbytná k tomu, aby si čtenář vytvořil představu a pokusil se pochopit v jaké životní situaci se respondenti, jež se výzkumného šetření této práce účastnili, nachází. Empirická část popisovala postup a techniku výzkumu. Pro výzkumné šetření byla zvolena kvalitativní metoda, data byla sesbírána polostrukturovanými rozhovory. Dále jsem interpretovala získaná data, které na závěr této práce znovu uvádím.

Ze získaných dat jsem v rámci zjištění sociálního fungování dlouhodobě nezaměstnaných rodin s nezletilými dětmi s ohledem na pomoc ze strany Úřadu práce ČR došla k těmto závěrům. Sociální fungování je ovlivněno nízkým příjmem rodiny. Vzhledem k tomu nejsou rodiče schopni zajistit svým dětem takový volný čas, jaký vidí u svých vrstevníků, což se může ve školním prostředí projevit negativně, např. posměchem, v hraničních případech šikanou. Nízký příjem se samozřejmě projevuje na trávení volného času celé rodiny, i na chodu domácnosti. Jak uvedla jedna z respondentek: „*Celá rodina jsme v kině nikdy nebyly, to bychom se nedoplatily.*“ V rámci domácnosti se pak nízký příjem projevuje zejména na kvalitě a velikosti nákupů. Sociální dávky, a to zejména dávky Hmotné nouze, jsou záměrně nastaveny tak, aby odběratelům neposkytovaly přiměřený nebo dokonce vysoký komfort. Jejich výše je vypočítána tak, aby dostačovala na udržení základní životní úrovně a tím jedince motivovala k zapojení se do trhu práce.

Počet klientů v rámci mé agendy na oddělení Hmotné nouze činilo 71 klientů, z čehož bylo vlivem zdraví, věku či péče o malé děti neschopno pracovat 16 osob. Zbýlých 55 jedinců mělo vyšší či nižší vzdělání a bylo kompetentních k aktivní snaze získat zaměstnání, ať už na jakýkoli pracovní poměr. Dle

aktuálních dat Úřadu práce ČR se v Olomouci nahází 536 volných míst. (MPSV, volná pracovní místa [online]) Považuji za důležité shromažďovat nové informace k dané problematice a předávat je kompetentním místům, a tím upozornit na možné změny v zákonných podmínkách.

Domnívám se, že stanovený cíl této práce se mi podařilo naplnit a její obsah dále využít v každodenní praxi. A to formou příručky, jakéhosi přehledu klientů v rámci poskytování dávek. Věřím, že získané informace poslouží také kolegům. Teď je již na nás, sociálních pracovnících, jež jsme v první linii, pomoci těmto osobám, neustále upozorňovat a hledat možnosti změny, aby byly sociální dávky poskytovány pouze osobám, které tuto pomoc skutečně potřebují.

10. Seznam zdrojů

BECK, P. et al. *Dávky pomoci v hmotné nouzi a dávky pro osoby se zdravotním postižením: k 1.5.2012: komentář, právní předpisy*. 1. vyd. Olomouc: ANAG, 2012. 447 s. Práce, mzdy, pojištění. ISBN 978-80-7263-744-7.

BLAŽKOVÁ, J.: Mladá fronta dnes 5.10.2004, s. A1 in <http://orbis.ujak.cz/informacni-spolecnost.php>.

BROŽOVÁ, D. *Společenské souvislosti trhu práce*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. 140 s. Studijní texty; sv. 26. ISBN 80-86429-16-4.

ČMEJREK, J. a KOPŘIVA, R. *Základy veřejné správy*. Vyd. 1. Praha: Česká zemědělská univerzita, Provozně ekonomická fakulta, 2007. 126 s. ISBN 978-80-213-1626-3.

FRANCIS, J. T. *Encyclopedia of Canadian social work*. Vyd.1. Waterloo, Canada, 2005. 365 s. ISBN 0-88920-436-5.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Vyd. 4., přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. 437 stran. ISBN 978-80-262-0982-9.

HORIZINKOVÁ, E. a FIALA, Z. *Správní právo hmotné: obecná část*. Praha: Leges, 2010. 207 s. Student (Leges). ISBN 978-80-87212-55-4.

JAHODA, M. *Emplymen and unemployment: a social-psychological analysis*. Melbourne, 1982. 296 s. ISBN 0-521-28586-0.

JAHODA, R. a KOFROŇ, P. a ŠIMÍKOVÁ, I. (2008). *Změny v oblasti pomoci v hmotné nouzi a jejich dopady (příjemci a dávky, aplikace nových institutů)*. 1. Vyd., Praha: VÚPSV. 206 s. ISBN 978-80-7416-029-5.

KNAUSOVÁ, I. *Vybrané kapitoly ze sociální politiky*, Vyd. 1. Olomouc: UP v Olomouci. 85 s. ISBN 80-244-1020-6.

KREBS, V. a PRŮŠA, L. *Státní sociální podpora*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2002. 136 s. Právo pro každého. ISBN 80-247-0065-4.

KUCHAŘOVÁ, V. *Rodina s nezaměstnaným členem domácnosti*. 2. Etapa. Bratislava, 1992. 45 s. ISBN 80-7138-065-2.

LIŠKA, V. a kol. *Makroekonomie*. 2. vyd. Praha: Professional Publishing, 2004. 628 s. ISBN 80-86419-54-1.

MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Vyd. 1. Praha: Perfect, 1994. 142 s. ISBN 80-901424-9-4.

MATOUŠEK, O. *Základy sociální práce*. vyd. 3. Praha: Portál, 2012. 309 s. ISBN 978-80-262-0211-0).

MATOUŠEK, O. a kol. *Encyklopedie sociální práce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2013. 570 s. ISBN 978-80-262-0366-7.

MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Vydání třetí. Praha: Portál, 2016. 271 s. ISBN 978-80-262-1154-9.

MATOUŠEK, O., ed., KODYMOVÁ, P., ed. a KOLÁČKOVÁ, J., ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010. 351 s. ISBN 978-80-7367-818-0.

MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006. 332 s. Psyché. ISBN 80-247-1362-4.

NAVRÁTIL, P. *Teorie a metody sociální práce*. 1. vyd. Brno: Marek Zeman, 2001. ISBN 80-903070-0-0.

PROKEŠOVÁ, M. *Romové, otázky a hledání odpovědí*. Vyd. 1. Ostrava: Repronis, 2010. 101 s. ISBN 978-80-7329-249-2.

STRAUSS, A. L. a CORBIN, J. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Vyd. 1. Boskovice: Albert, 1999. 196 s. Scan; sv. 2. ISBN 80-85834-60-X.

ŠMAJSOVÁ BUCHTOVÁ, B. a kol. *Nezaměstnanost: psychologický, ekonomický a sociální problém*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2002. 236 s. Psyché. ISBN 80-247-9006-8.

ŠMÍDOVÁ, L., *Informace o oddělení hmotné nouze kontaktního pracoviště v Olomouci*, rozhovor dne 20. 9. 2017.

Truhlářová, Z., Havránková, I., Fremuthová, E. (2014). *Sociální správa*. Hradec Králové: Gaudeamus.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 4., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2008. 870 s. ISBN 978-80-7367-414-4.

Zákon č. 117 ze dne 26. května 1995 o státní sociální podpoře. In: Sbírka zákonů České republiky. 1995, s. 1634-1653. Dostupné také z <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=2842>. ISSN 1211-1244.

Zákon č. 435 ze dne 13. května 2004 o zaměstnanosti. In: Sbírka zákonů České republiky. 2004, s. 8270-8316. Dostupné také z <http://aplikace.mvcr.cz/sbirkazakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4447>. ISSN 1211-1244.

Zákon č. 500 ze dne 24. června 2004 správní řád. In: Sbírka zákonů České republiky. 2004, s. 9782-9827. Dostupné také z <http://aplikace.mvcr.cz/sbirkazakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4478>. ISSN 1211-1244.

Zákon č. 111 ze dne 14. března 2006 o pomoci v hmotné nouzi. In: Sbírka zákonů České republiky. 2006, s. 1305-1328. Dostupné také z <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4883>. ISSN 1211-1244.

Zákon č. 73 ze dne 9. února 2011 o Úřadu práce České republiky a o změně souvisejících zákonů. In: Sbírka zákonů České republiky. 2011, s. 778-798. Dostupné také z <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=5897>. ISSN 1211-1244.

Český statistický úřad. Jaké je složení domácnosti v ČR [online]. 2018 [cit. 2018-11-02]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/jake_je_slozeni_domacnosti_v_cr20130307

EVANS, T. (2006): Discretion and Street – Level Bureaucracy Theory: A Case Study of Local Authority Social Work [online]. Dostupné z: http://wrap.warwick.ac.uk/4074/1/WRAP_THESIS_Evans_2006.pdf.

HERZOG, A., HERZOGO VÁ, L. Individuální plánování v sociálních službách: Klíčové pojmy [online]. 2017 [cit. 27-10-2017]. Dostupné z: <http://www.individualniplanovani.cz/co-je-individualni-planovani/klicove-pojmy/>.

Integrovaný portál MPSV. *Historie Úřadu práce ČR* [online]. 2017 [cit. 2017-11-09]. Dostupné z: <https://portal.mpsv.cz/upcr/oup/historie>.

Integrovaný portál MPSV. *Organizační struktura úřadu práce ČR účinná od 1. 6. 2015* [online]. 2017 [cit. 2017-11-09]. Dostupné z: http://portal.mpsv.cz/upcr/gr/orgstr/org_str_krp_2015_06_01.pdf.

Integrovaný portál MPSV. *Struktura nezaměstnanosti září 2017* [online]. 2017 [cit. 2017-30-10]. Dostupné z: <http://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz/qrt>.

Integrovaný portál MPSV. *Sociální tematika: státní sociální podpora* [online]. 2017 [cit. 27-10-2017]. Dostupné z: <http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/>.

Integrovaný portál MPSV. *Pomoc v hmotné nouzi* [online]. 2017 [cit. 27-10-2017]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/5>.

Integrovaný portál MPSV. *Sociální služby: příspěvek na péči* [online]. 2017 [cit. 27-10-2017]. Dostupné z: <https://portal.mpsv.cz/soc/ssl/prispevek>.

Anotace

Diplomová práce se zabývá možnostmi pomoci ze strany Úřad práce ČR dlouhodobě nezaměstnaným rodičům s nezletilými dětmi. Cílem diplomové práce je popsat aktivity Úřadu práce ČR směrem k dlouhodobě nezaměstnaným rodičům s nezletilými dětmi a výzkumným šetřením zjistit sociální fungování dlouhodobě nezaměstnaných rodin s nezletilými dětmi s ohledem na pomoc ze strany Úřadu práce ČR. Empirická část je zpracována kvalitativním výzkumem, a to rozhovory doplněné o případové studie s klienty konkrétního kontaktního pracoviště Úřadu práce ČR.

Anotation

Diploma thesis describes to describe the work at the Labor Office Czech Republic towards long-term unemployed parents with minor children. Target diploma thesis is to describe the work at the Labor Office Czech Republic towards long-term unemployed parents with minor children and research to find out the social functioning of long-term unemployed families with minor children with regard to assistance from the Labor Office Czech Republic. Empirical qualitative research as part of a case is handled by interviews supplemented by case studies with clients of a specific contact point of the Labor Office Czech Republic.

Klíčová slova

nezaměstnanost, rodina, nezletilé dítě, sociální práce, Úřad práce ČR, dávky hmotné nouze, dávky státní sociální podpory.

Key words

unemployment, family, minor child, social work, Labor Office Czech Republic, assistance in material needs, state social support benefits